

VIVÈNCIES

1. ALLÒ D'ABANS DE LA GUERRA

Va durar una tira d'anys, acabada la guerra, que els grans sempre parlàvem d'un abans i un després. D'aquest abans i després en fèiem un referent. Tot el d'abans que havíem viscut era millor en tots els aspectes. A nivell familiar de casa meva, vaig tenir una vivència per a mi molt divertida, per no dir-ne còmica, en referència a aquest abans.

Feia ja temps que la guerra era acabada. Havíem ja passat els anys més difícils i hi havia, més que menys, de tot. A casa l'encarregada de la compra era la tieta, germana soltera de la mare. Un bon dia anà a cal Bogunyà, botiga molt antiga situada al carrer de Santa Llúcia. En entrar-hi s'havia de baixar un o dos graons. Era aquest establiment més llarg que ample, tota una institució del carrer: botiga de queviures, una mica de tot...

La tieta hi comprà bacallà. Devia comprar el més barat que hi havia, ple d'espines. El pare, que no se'l podia menjar, li retragué a la seva cunyada que per comprar aquella classe de bacallà hauria estat millor que no n'hagués comprat. La tieta (sempre volia tenir raó i ella i el pare eren com gat i gos) li etzibà: *"aquell que tu dius, era el d'abans de la guerra: ara d'aquell no n'hi ha"*.

2. BUSCAR CARBÓ A LA VIA DEL TREN

Aquells *ditxosos* anys d'acabada la guerra del 36 al 39, els primers anys 40, foren un temps de moltes privacions. Una gran part de la població passà gana, mancada de tot, sobretot de diners. Havent-n'hi d'aquests, es trobava de tot. De treball, en general n'hi havia però els sous eren molt baixos, de misèria. Les famílies que dels seus n'hi havia més que no treballaven s'ho passaven encara més malament. Per a les famílies amb canalla i amb persones grans que per l'edat no podien treballar i no conegueren la jubilació, i menys encara les pensions, la situació encara era pitjor. I d'aquestes no n'hi havien pas poques.

Si tot l'any hi havia treballs a viure, arribat hivern la cosa s'agreujava. "*Mal temps per als pobres*", es deia. Manresa és una ciutat freda i el fred d'aquells anys era més intens del que fa ara. A més, pel fet d'anar prims d'estómac, el fred se sentia més. A les cases hi havia d'haver foc per escalfar-se, estufes de carbó i llenya i també brasers. Si tot l'any les famílies havien de recórrer a l'endeutament a la botiga de queviures del barri, durant aquests temps d'hivern, s'hi afegien els que venien llenya i carbó.

A la generació que no va viure aquells temps, ara se'ls fa difícil de comprendre-ho. Faltava diner i mancava això mancava tot. Mentrestant d'altres, els especuladors, anys més tard coneguts com *els nous rics*, a l'empara que tot restava per fer, s'aprofitaven de les circumstàncies. L'especulació i l'explotació eren a l'ordre del dia. Hi havia fabricant que la matèria primera que rebia se la venia. Li donava més. Pagava amb quatre xavos els seus treballadors, i a espavilar-se toquen. No hi havia sistema de sanitat ni cap sistema d'ajuda a les famílies. Els famosos punts, que més tard van cobrar els casats amb fills petits, eren insuficients. Però ni això hi havia els primers temps. Per totes aquestes circumstàncies, era fàcil de veure gent a la via del tren recollint el carbó que podien deixar les màquines a

vapor. El lloc escollit era la via de la RENFE en direcció a Lleida, que no estava electrificada.

Amb la mare van anar molt de temps a la via a la recerca de carbó. Els primers temps encara no estava refeta la palanca de l'estació, que la nit de la retirada de l'exèrcit republicà, la matinada del 24 de gener de 1939, junt amb d'altres ponts, fou volada. Com tothom qui volia anar a l'estació o a l'altre costat del riu, havíem de passar per l'únic pont dret, el de pedra o de Sant Francesc.

Sortíem amb la mare molt de matí de casa. Feia fresca jo sentia fred, anàvem pels carrers Clavetaires, Campanes, Muralla de Sant Domènec i ja érem a la via del tren. Allà se'ns feia clar. Més tard fou refeta la palanca de l'estació. Un any -no recordo quin- per la festa major fou inaugurada pel governador civil, Antonio de Correa y Véglison. Llavors ens estalviàvem la volta pel pont de pedra, anàvem pel camí del Salt dels Gossos, sota mateix del parc de la Seu, que era la dreuera que feia servir tot el veïnat de les Escodines. Aquest camí començava amb unes quantes cases, avui no existents. Passades les cases, el carrer s'estrenyia fins a convertir-se en un camí estret. Al mig hi havia un transformador de la companyia d'electricitat. El camí feia un lleuger pendent i així arribàvem al passeig del riu i a la palanca. Hi arribàvem per una escala de fusta com la palanca mateixa. Per accedir a l'alçada de la carretera hi havia una altra curta escala i ja érem davant de l'estació. La gent, normalment dones amb alguna canalla, entraven a la via del tren per sota la Font del Quirze, en altre temps festiva, tal com m'explicava la mare. A la plataforma giratòria de les màquines començàvem a passar per l'estret camí del tren. Passàvem per sota el Pont Fumat de la carretera d'Igualada, amb parets de marges i roques a banda i banda. Era un lloc humit on, pel que fos, poc carbó deixaven anar els trens en aquell tros de via.

Havent passat aquest camí, hi havia un disc del tren i, ja sense res a cada costat de via, el panorama era ample: el riu Cardener a sota a la dreta, com també la fàbrica de cal Bonamossa i els dipòsits de Gas Manresa, la gran nau de la fàbrica dels Panyos i el riu amb la resclosa. Se'n deia "la platja del gas" i hi sovintejaven

els pescadors. Hi havia alts pollancre i el camí de carro del Congost. Ara tot és tan canviat. On hi ha l'actual estadi en aquell temps hi havia la gran carcassa d'un molí de pouar aigua, amb un dipòsit circular, tot el camp de sembrat i els xiprers del cementiri darrere la xemeneia de cal Ninus, amb la casa i la rajoleria.

Per l'altre costat, a l'esquerra, en direcció a Rajadell, un camí de carro paral·lel a la via i força vinya i ametllers, tot secaner formant un inclinat pendent fins arribar a allò que més tard seria conegut com la Bellavista i l'actual Sol i Aire. S'hi trobava alguna barraca i una bonica però molt petita caseta. Això era tot.

El tren passa per damunt del començament del camí del Congost o de l'acabament del camí que des de la carretera d'Igualada baixa amb fort pendent i en paral·lel a la via del tren. Passat aquest pont, per on hi ha la via, aquesta comença una llarga recta. Aquí pràcticament els buscadors del carbó llançat per les màquines començàvem a recollir-ne. La llarga recta permetia veure els trens. Amb els de pujada no hi havia gaire problemes. Es deixaven sentir: en sortir de l'estació ja esbufegaven. Treien molt fum per la xemeneia de la màquina i feien soroll. A més, molts trens tenien uns horaris fixos. Hi havia els trens coneguts com el "Platillo", el "Correu", el "Ligero" i el "tren de l'aigua". Aquest transportava aigua de Manresa a Sant Guim i a Seguers. Era un tren més aviat curt i amb uns vagons especials com unes grans caixes de ferro o dipòsits. aquest tren xarbotejava més aigua que no deixava carbó.

Si els trens de pujada es deixaven sentir força, no així els de baixada que corrien molt. Però hi havia una cosa que assenyalava la seva proximitat: la via cruïxa, feia uns sorolls, grunyia i era senyal, avís inequívoc, que s'apropava un tren. Un poc de temps després ja el vàiem baixar. Si no, s'havia d'esperar que el disc situat a mitja recta li donés pas. Baixava embalat. Entre tots, era el que corria més. Passava només de baixada els dies alterns. Era el tren exprés. Corria com un dimoni. Semblava que venia d'Irun. Era molt maco. Als vagons hi havia incrustades unes

lletres de color d'or. Anava amb tanta rapidesa que semblava que se t'hagués d'emportar. Ens posàvem el més allunyats possible d'esquena a l'express, a tocar de les canyes que hi havia gairebé a cada costat al llarg de la via. Aquest tren express, llavors el de més luxe, era mirat amb certa enveja i respecte. Per a mi era el tren dels rics, dels privilegiats.

En aquesta recta descrita de la via del tren era el lloc on s'hi veia la gent mirant al terra i recollint el carbó. Aquest era de la classe de coc i antracita. En general, es tractava de trossos petits, si bé a vegades també n'hi trobàvem de grossos i fins algunes vegades bastant grossos. La gent hi anava amb cistella i, amb paciència, aquesta s'omplia. Uns dies costava més, altres menys estona. Depenia del que llançaven les màquines.

A vegades els qui anaven a les màquines, pel que fos -potser per veure una dona amb un nen que era jo- deixaven anar una palada. Quan això succeïa, amb poca estona teníem la cistella plena i cap a casa. També hi havia els trens de càrrega, no de passatgers. De vegades portaven vagons plens de carbó, vagons sense coberta. Cada no sé quants vagons hi anava un ferroviari en una caseta. També algunes vegades, sobretot si el tren es trobava parat esperant el canvi de disc que li donés entrada, el ferroviari deixava anar carbó, però en això no hi podíem comptar pas. Eren casos esporàdics.

Tot això els primers anys quaranta, anys de l'estraperlo i dels estraperlistes. Hi havia gent que agafava el tren i anava a les comarques lleidatanes, com la Segarra. Allà compraven i després aquí s'ho venien. El que portaven era pa. Aquest anava racionat: no en donaven cada dia. També portaven gra i patates.

Aquests que coneguts com a estraperlistes tenien un perill: la Guàrdia Civil. Si se n'adonava, els ho prenia, els ho requisava. Més d'una vegada abans que els ho prenguessin preferien llançar-ho per la finestra del tren. S'havia donat el cas, més

d'una vegada, que al terra del caminet del tren trobàvem barres de pa. Això l'any 1939 i següents era tant o més que el manà que Déu donava en el desert al poble d'Israel. Algú havia dit haver trobat també patates. No fou el nostre cas. Sí que una vegada vam trobar una pedra molt grossa de carbó d'antracita amb la mare l'amagàrem com poguérem. El pare l'anà a recollir en un sac. Algunes vegades no ens acontentàvem de fer aquest tram de via. Així, quan la recollida de carbó havia estat escassa, llavors passàvem la mina del tren. Sempre ho fèiem amb la precaució d'entrar-hi just quan hi havia passat un tren, cosa ens permetia d'entrar-hi sense por de trobar-lo. Aquesta mina és força llarga. Fa corba i al mig, per uns metres, és tota fosca. No s'hi veu la llum d'entrada i sortida. A més, en aquest tros del sostre hi queia aigua. Si bé el camí del costat de la mina és relativament força ample, el tren dins la mina fa un ressò i uns sorolls terribles. Només una vegada a la mare i a mi ens arreplegà a dins però a pocs metres de la sortida. Ens posàrem de cara a la paret. Per això puc parlar dels sorolls. En aquells temps hi passava molta gent, no sols buscant carbó. Els diumenges s'hi veien sobretot grups de jove que anaven a la font de la Girada.

Abans d'arribar a la boca de la mina el terreny fa un marge baix. Alguns xicots atrevits situats en aquest marge, esperaven el pas d'un tren de càrrega amb els vagons buits. Ho calculaven bé. El tren tampoc no corria massa i es llançaven dins d'un d'aquests vagons. Feien de polissons. Algun d'ells havia explicat que amb aquest sistema fins i tot havia arribat a l'Aragó.

A la sortida de la mina hi ha uns alts marges que fan la primera impressió d'un passatge trist. Al damunt hi ha un estret pont. La sensació de trobar-te en un lloc trist dura poc. Havent passat les altes parets de marge a banda i banda, el paisatge que es veu és grandios. Per la dreta, en direcció a Rajadell, la muntanya de Collbaix i aquells anys la torre modernista Lluvià, amb el nom de Villa Emilia -ara gairebé ensorrada-, el bosc i propietat de la Noguera, pel costat esquerre Montserrat al fons, més propers el bosc i el mas del Suanya, el bosc del Rauric, dels

Barquets i del Servitja, al fons la riera de Rajadell... Des de la via sempre s'hi veia gent que anava amunt i avall i cases i teulades d'aquestes com la de ca la Madalena. L'any 4l el seu propietari fou víctima d'assassinat, luctuós i sagnant, un cas molt comentat.

En aquesta via de tren no es que hi hagués més carbó, però com que no era tan concorreguda la gent que hi arribava potser tenia la possibilitat de trobar-ne més. Hi havia un avantatge: aquells anys tot estava conreat. Hi havia unes vinyes que donaven molt i bon raïm, així com ametllers. Pel setembre hi havia la possibilitat de no omplir la cistella de carbó i fer-ho de raïm o ametlles, o fer les dues coses, sempre que no fóssim vistos, és clar. S'omplia la cistella d'aquests fruits. Al damunt s'hi posava un sac amb carbó i el raïm o l'ametlla quedava amagada al dessota. Ara en molt bona part aquestes vinyes s'han convertit en un erm, perdut i abandonat.

Hi havia molts pis pinyers, però bastant mal situats. Em mirava les pinyes. Em feien enveja. Pensava: si les pogués heure... Enfilar-m'hi era impossible. M'entretenia a tirar-hi pedres, les pedres de ran de la via. Calia tenir bona punteria, cosa que no tenia. I si algun cop en tocava una tampoc no saltava. També hi havia força aglans. Aquests, per la situació dels arbres, sí que eren fàcils de recollir. Un dia que també hi venia el meu germà en vàrem fer una bona recollida. Només ens serviren per jugar-hi.

La tornada es podia fer passant altre cop per la mina o un camí que voreja la mina, que fa una gran marrada i surt al camí del Suanya, ran de la casa coneguda com la torre dels Pardals, i cap a casa. Si d'anada Manresa et quedava a l'esquena, el retorn era pel davant, amb la Seu en primer terme, amb el toc de les hores i les campanes de l'ofici diari dels canonges. Amb la mare ja camí de tornada a casa, vàiem algun enterrament que passava pel pont del cementiri. La mare em parlava de moltes coses, fins de la guerra que hi havia a Europa. Tant i tant en

parlava la gent gran i els diaris que jo, pobre de mi, creia que, un cop acabada la guerra, no hi hauria diaris, perquè no sabrien què escriure-hi.

De tornada trobàvem gent que just començava a buscar carbó. I com els pescadors que es demanen si piquen o no piquen, així també ho feia aquesta gent que anava a la via. Et deien: “*Què? Com ha anat? N’heu trobat avui?*” O bé: “*Heu hagut d’anar gaire amunt per tot el que porteu? Heu passat la mina?*” I coses semblants. Era gent –dones sobretot– que anava a la recerca de carbó en general, de carrers propers a la via: els carrers Arbonés, Santa Maria i la part baixa de les Escodines, a més d’alguns punts més llunyans.

Refeta la palanca de l’estació, no calgué fer la volta pel pont de pedra. Passàvem per la nova palanca. Es podia veure els treballs i treballadors del nou pont. Es tractava de soldats i crec –segons es deia també– presoners. He sentit dir que n’hi treballava un que, com a càstig, havia de portar a l’esquena un sac de sorra molla. Segons l’hora de tornada, s’esqueia amb l’hora del ranxo dels que treballaven en la construcció del nou pont. Hom s’hi aturava a parlar amb ells, comentant la menja del dia. Algun dia se sentia dir: “*Avui encara no us podeu queixar, xicots*”. I ells assentien. Aquests soldats ja eren homes. La majoria havien estat cridats durant la guerra. Eren d’aquelles lleves que tingueren una estada a la milícia, fent vida de caserna, molt prolongada. Esguerraren estudis començats i oficis. Reintegrats a la vida civil, s’hagueren d’agafar al treball que pogueren i formar una família. Algú els qualificà com *la generació pont*.

3. CAL NINUS I ELS ENTERRAMENTS

La matinada del 24 de gener de 1939, amb la retirada de l'exèrcit republicà, foren volats tots els ponts. El pont nou, de Berenguer de Montagut, més conegut com el Pont del Cementiri, fou partit gairebé pel mig. Una escala de fusta assentada al camp que hi ha sota el pont i la part superior de la mateixa escala - adossada a la part del pont trencat- amb forta inclinació permetia el pas als viants, però no el transit rodat i encara menys els enterraments. Així continuà mentre el pont no fou refet.

A la família hi hagué un esdeveniment luctuós. Una noia filla d'una cosina germana de la mare, que encara no tenia els divuit anys, morí de tifus. Es deia Antònia Vicens i Subirana. Aquells anys aquesta malaltia féu estralls. L'enterrament tingué lloc el 2 d'abril de 1939. El seguici fúnebre passà pel pont de pedra o de Sant Francesc, com en deia la gent. Era l'únic pont que quedà dempeus. Fallà la càrrega explosiva. Havia de córrer la mateixa sort dels altres. De tota manera, recordo que per la part on avui hi ha un hotel -llavors una fàbrica-, una petita part lateral del pont estava malmesa. Hi havia uns taulons, però res no hi impedia el trànsit rodat.

L'enterrament seguí per la carretera d'Igualada, la pujada de la Catalana, a mà dreta agafà el camí amb fort pendent que passa paral·lel a la via del tren, passàrem per sota la via i arribàrem al Congost. El camí del Congost era ben diferent d'avui dia. Llavors era un camí de carro amb sots i pronunciades roderes. Pel costat del riu hi havia la resclosa del gas, lloc conegut com la platja del gas i sovintejat per pescadors. La riba era poblada per alts pollanques i un fort i alt herbei al fons la fàbrica dels Panyos. Per l'altre costat d'aquest camí del Congost, es veia un camp de conreu amb la ferralla d'un vell molí de pouar aigua, la via del tren en direcció a Lleida i ja els xiprers del cementiri al darrere, l'alta xemeneia de la bòbila i la casa de cal Ninus.

La xemeneia de cal Ninus estava vinculada a una dita molt popular a Manresa. Anar a cal Ninus era sinònim d'ésser mort, ésser al cementiri. Així, quan feia temps que una persona no es veia i hom demanava per ella, es contestava dient: *“ja fa tal temps que és a cal Ninus”*. Això volia dir que era morta. Als petits, si no volíem menjar, ens deien: *“Saps què et passarà si no vols menjar? Doncs que aniràs a cal Ninus”*. També es deia amb el mateix sentit *passar el pont*, però la dita de cal Ninus era la més corrent i popular.

Desapareguda la xemeneia i tot el conjunt de cal Ninus els anys seixanta, i en deixar de passar els enterraments pel vell pont, s'ha perdut aquesta dita tan manresana i popular.

4. AQUELLS PRIMERS DIES DE LA “LIBERACIÓN”

L'antic col·legi de Sant Ignasi, on avui hi ha l'arxiu municipal i el museu comarcal, els primers dies de l'arribada dels *nacionals* s'habilità com a caserna de soldats. Així, durant molt de temps, per la seva grandària, hi cabia tot i tothom. A part de la seva funció docent (per això el feren servir els jesuïtes quan els van cedir l'ús de l'edifici), en acabar la guerra a més dels soldats hi hagué el col·legi nacional de primària Sant Ignasi. També havia servit un temps de caserna de la policia armada, hi havia hagut l'Auxilio Social, el museu i, un cop fora els soldats, hi havien viscut famílies procedents de la immigració.

Els primers dies de la *liberación*, el 24 de gener del 39, els soldats havien de creure els seus comandaments. S'ho prengueren molt a la valenta, tant al matí, en hissar la bandera, com al captard, en arriar-la. Tothom que en aquell moment s'esqueia de passar l'obligaven aturar-se i a restar braç enlaire fins que s'acabava la cerimònia.

Una pobra dona entrada en anys -per més senyes, la meva àvia, Maria Vilà i Simó- venia del carrer de Santa Llúcia amb un sac de llenya a l'esquena. Procedia d'una carboneria -on també venien llenya- que hi havia cases amunt, havent passat la plaça de la Immaculada. Portava la tenda un matrimoni. El nom de la dona era de Treseta. Ambdós eren coneguts de casa. Era l'hivern, el mes de gener. La van fer aturar i estar amb el braç enlaire fins el final. Això només va durar uns dies.

Més els va durar als veïns que vivien prop de la plaça de Sant Bartomeu. L'antiga casa de les Germanetes dels Pobres s'habilità com a presó aquells primers temps, situació que durà alguns anys. La presó era plena a vessar. Els soferts veïns havien d'escoltar a les nits, i sobretot a l'estiu, cada mitja hora la canterella "*¡Soldado, alerta! ¡Alerta está!*". I això repetit diverses vegades. Una part lateral de la presó donava al carrer de Santa Clara Nova. Per la vorera hi havia gent, familiars dels presoners. Uns i altres, amb signes, es parlaven. Els uns a peu de vorera, els altres darrere els barrots de les finestres.

5. UN GROS I GRAS CAPELLÀ

Aquells anys foren temps molt difícils. Fou el temps del racionament i de l'estraperlo. Gran part de la població passava gana. Amb diners es trobava de tot, però aquests mancaven a moltes famílies. Hi havia treball, però els sous eren de misèria. En aquestes circumstàncies qualsevol persona d'aspecte obès era un senyal que podia menjar, que no li mancava res. Si, a més, aquesta persona formava part d'un col·lectiu que en aquells temps semblava privilegiat, encara més que més.

Anava carrer de Sant Bartomeu avall, on fa una corba abans d'enllaçar amb el carrer Escodines, quan pel mig, en direcció contrària a la meva, pujava un obès capellà amb la seva sotana, barret i una cartera a la mà. Era un home encara jove.

Anava molt diligent i lleuger. Entrant al carrer Escodines, poc abans de començar el carrer Aiguader, vaig sentir una conversa entre dues dones veïnes. L'una era la Genoveva Cots Barba, a peu de carrer, damunt la vorera. L'altra era a la casa d'enfront, dalt del balcó. La primera deia, aixecant un xic la veu: *"Jo ja li dic al meu home, l'Enric: 'vas ben equivocar l'ofici'"*. Malgrat ésser jo un vailet, vaig entendre que la conversa de les dones anava pel panxut capellà, que uns minuts abans havia passat pel seu davant.

6. AQUELLS PRIMERS TEMPS DE LA REVOLUCIÓ DEL 36

El que avui coneixem per les Germanetes dels Pobres, l'any 1936 era un monestir de monges contemplatives conegudes com a Saleses. I tornà ser-ho una vegada acabada la guerra, fins a l'any 1954, en què les monges marxaren de Manresa. L'any 1902 fou col·locada a dalt la teulada, a la part més alta i visible de la ciutat, una imatge del Sagrat Cor de Jesús, de quatre metres d'alçada, de ferro forjat i daurada. Fou costejada per una família barcelonesa que hi tenien una filla monja.

En esclatar la revolució del 36 una imatge tan visible fou del primer que va anà a terra. Aquella monumental estàtua, signe d'amor i pau, acabà convertida en material de guerra. El dia que es tragué i es llançà daltabaix hi havia força gent encuriosida. Entre aquesta gent una dona plorava. Un dels milicians digué a un altre, referint-se a la dona que plorava: *"aquesta deu ésser de família d'aquest"*, en referència a la imatge tombada pel terra.

La dona que plorava és deia Josepa Sala i Carrió. Era monja d'un convent de clausura de Barcelona, Com tantes altres, hagué de deixar el convent i tornar a casa seva. Més que a casa seva, a la casa d'on un dia sortí. Els pares, el Joan i l'Elena, ja no hi eren. I el seu germà Salvador, l'actual amo, tampoc. La casa era coneguda amb el renom de Brauer -avui desapareguda- al començament del car-

rer de la Sardana. El germà de la monja romangué durant tota la guerra amagat. No es deixà veure. No estava lluny de Manresa. S'ocultava al terme del mas Sua-nya, on tenia parentiu. Allà ajudava en les feines agrícoles. La monja, doncs, es trobà que qui manava i era mestressa era la seva cunyada, la Josepa Martí i Pintó, per a tothom *la Pepa*, la qual es trobà que amb la cunyada tingué minyona. No li degué anar malament. El fill gran, Joan, era casat i vivia a la casa la seva dona, la jove, que durant aquest temps morí de tifus. Aquells anys aquesta malaltia feia estralls. Deixà una nena, Josefina, de curta edat.

Els veïns que conegueren i tractaren la monja deien que era una dona de bon caràcter i enraonadora. Li deien *la Tia*, com així li deia tothom, començant pels seus nebots: el Joan –el gran-, l'Angelina i el petit, el Minguet. Pel darrere, però, li deien *la Monja*. De tota manera, ella no amagava la seva condició. Fins deia que tenia dos noms: el de naixement –Josepa- i el de monja: Àngela de Sant Josep. Acabada la guerra, cuità cap al convent. La gent del carrer, parlant-ne, deien: “*De- via pensar: ‘malament per malament, torna al convent’, perquè la seva cunyada, la Pepa, era molt cunyada...*”

7. VIVÈNCIES DE L'ANY 1950

L'any 1949 s'acabava. Havia passat ja el Nadal. Mancaven pocs dies per començar l'any nou. Aquest 1950 el papa Pius XII havia decretat per a tot el món catòlic any sant, any de peregrinacions a Roma. Calia passar la porta santa i així guanyar el jubileu. Aquest any un bagenc fou elevat a l'honor dels altars: el sallen- tí pare Claret.

Aquells anys el tèxtil anava fort. No hi havia crisi. El nou sant n'era el patró. El gremi va fer un sorteig i molts treballadors del ram pogueren anar a Roma, a la cerimònia de canonització, amb totes les despeses pagades.

A Roma tingueren audiència amb el Papa. Eren molts i entre ells els manre-

sans. Algú dels organitzadors de la peregrinació que es trobava proper al Papa li insinuà que s'apropés més a la gent, que estaven delerosos per veure'l de més a prop. El Papa, en perfecte castellà, li digué *"Si yo me acerco, ellos se me echan encima"*.

Així fou: en una abalançada, la noia Lurdes Puig i Vila -treballadora d'Indústries Pusó S.L., empresa tèxtil avui desapareguda, situada al carrer de Sant Maurici, on ara tot són cases i pisos-, es troba de sobte als peus de Pius XII. Aquest li donà la mà, ella li besà l'anell i hi hagué un breu intercanvi de paraules entre el Papa i la noia. Entre els pelegrins es trobava el conegut capellà d'aquells anys a Manresa, mossèn Genís Padrós i Pladevall, vicari de la Seu, a qui durant l'estada a la Ciutat Eterna li fou sostreta la cartera.

Aquest conegut capellà coneixia molt bé la noia que es trobà davant del Papa. Era de la seva parròquia, de cal Beia, al carrer de sant Bartomeu. A més, era membre de l'Acció Catòlica. El capellà li demanà què li havia dit el Papa. La Lurdes li digué que li havia demanat d'on era. I que ella li digué que del bisbat de Vic. Mossèn Genís li digué: *"Havies d'haver dit de Manresa"*.

Per la carretera de Vic pujava un home gran i al seu costat jo, un vailet aprenent, amb el cabàs de les eines de fuster. Ens dirigíem vers un taller mecànic situat carretera de Vic amunt, prop del garatge blau. El nom del taller era cal Golsa, on anàvem a treballar. Havent arribat al *Quiosc del ceguet*, del Jaume Parra, situat a la vorera -just on comença el carrer del Castell- l'operari veié a l'altra banda de carretera, en una casa de bona factura -coneguda com cal Bosch- que al balcó del primer pis onejava la bandera blanca i groga de l'estat del Vaticà. El Pere així es deia l'operari- digué estranyat: *"Aquí la bandera pontificia?"*. L'aprenent no digué res però sabia que en aquella casa i pis i havia el local de l'Acció Catòlica de la parròquia del Carme.

Hi hagué entre els dos un petit silenci mentre avançaven, que trencà l'operari dient: *“La dona ahir em va dir que s’havia apujat de preu la llet i jo que li vaig dir, c... si que comencen bé l’any sant...”*

8. INCONGRUÈNCIA

El 29 de juny és la festa dels sants Pere i Pau, fins encara no fa molts anys. Aquest dia era festa de precepte. Això, segons un dels cinc manaments de l'Església, vol dir obligació d'oïr missa i abstenir-se de treballar. A més a més, i durant uns anys, en aquesta mateixa data l'església també celebrava el Dia de la Bona Premsa, amb sermons al·lusius durant les misses. Durant una missa matinal a la Cova el celebrant explicava als fidels en què consistia això de la bona premsa.

Deia que ell havia viscut uns anys en un país de l'Amèrica Llatina (crec recordar que l'Argentina) i s'havia assabentat que en una determinada regió que ell estimava molt hi havia hagut uns esdeveniments. Ell volia conèixer què havia passat. Va adquirir un periòdic però no hi va trobar res del que ell estava interessat a conèixer. Va comprar un altre periòdic i aquest sí que explicava els fets en la seva realitat. *“Veieu?”*, deia als fidels el sacerdot –nascut en un poble de la Plana de Vic-, amb la seva clara dicció i bonic català. I afegia: *“En això consisteix una bona premsa: aquella que informa, que no amaga la veritat ni tergiversa uns fets”*.

I tot això en un país amb règim de dictadura, on no hi havia llibertat de premsa. Tota una incongruència...

9. EL DIA DELS “CAÍDOS”

Aquest dia era el diumenge anterior a la festa de Tots Sants. Als tradicionals actes del cementiri, del primer de novembre i de l'endemà, Commemoració dels Fidels Difunts, s'hi afegí el dia *de los Caídos por Dios y por España*.

Per als que anàvem a l'escola pública o nacional -com se'n deia llavors-, l'assistència al cementiri aquest dia era d'obligat compliment. Almenys els primers anys, en què la cosa anava molt seriosa. Aquell darrer diumenge d'octubre al cementiri ja hi feia fred. Aquells anys el fred se sentia més, sigui perquè en feia més que no en fa ara, sigui perquè els estómacs anaven més buits que ara. Petits i grans, molts passàvem gana.

L'acte consistia en una missa a l'aire lliure, normalment celebrada pel rector de la Seu, l'arxiprest mossèn Valentí Gibert i Mensa, el rés d'un responsori i una ofrena floral a l'auster monument als caiguts, feta per l'ajuntament i jerarquies del Movimiento, amb les aclamacions i corejada resposta de "*¡Presentes!*". I no hi faltava tampoc aquells primers anys -en què tothom era *camarada* i duia boina vermella- el cant, amb el braç enlaire, del *Cara al sol*, malgrat que aquest algun any es feia pregar per sortir.

Passats ja uns anys, i amb el tercer alcalde de l'era franquista i alhora cap local del Movimiento, Joan Prat i Pons, aquest, acabada la missa i el respons, pujà dalt de l'empostissat on se celebrà la missa, vestit fosc, amb camisa blava i corbata negra, i llegí l'oració dels caiguts. Algunes senyores mestres nacionals, que portaven en un paper l'oració, la recitaven al mateix temps. Acabada l'oració, es dirigí al monument dels caiguts i féu l'ofrena floral, una corona de llorer amb un gros llaç amb els colors de la bandera *nacional*. A continuació, braç enlaire i al crit de "*¡Caídos por Dios y por España!*", hom responia: "*¡Presentes!*". I d'igual manera les altres autoritats i jerarquies presents a l'acte. Quan tocà al torn a un regidor, aquest, en fer el crit, anà més lluny i afegí: "*por Dios y su futura España*". L'edil

era una mica papissot. Es féu un petit embolic amb la pronúncia de “*futura*”. A més d’un dels presents se’ls dibuixà un incipient somriure.

Aquell any a Manresa ja hi havia l’Agrupació Municipal de Música, la banda municipal, que aquell matí també era al cementiri. Un dels seus components, en referència a aquell regidor a qui li sortí d’una manera una mica estrafolària la pronúncia de “*su futura España*”, digué a un company de l’Agrupació, situat al seu costat: “*Aquest ja se n’ha fotut*”.

10. COSES DELS PRIMERS ANYS DE FRANQUISME

Era l’any 1940 que va aparèixer *Ciudad. Hoja Informativa de Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S.*, amb una periodicitat d’un número cada setmana. La seva durada fou de dos anys. Després vingué el *Manresa*.

Aquesta modesta publicació feia de diari local. A part dels escrits, d’un marcat estil grandiloqüent i victoriós, com també d’un fort contingut catòlic, a to amb les circumstàncies, la majoria signats per gent de Manresa, s’hi entrellaçaven en la publicació fragments de discursos tant del general cap de l’estat, com d’altres del camarada cap provincial del Movimiento, el governador civil.

S’hi anunciava la vida social que podia haver-hi a la ciutat aquells anys, les entregues de queviures de racionament, així com les festes i festetes de caràcter religiós, que no eren poques. Sobresortia en la vida religiosa un predicador jesuïta d’ascendència mallorquina, de nom Nadal Coll. Aquest orador sagrat va fer unes prèdiques quaresmals de caràcter extraordinari. Segons l’enunciat, tant aquestes prèdiques com alguna altra, van ser donades pel “*padre Navidad Coll*”.

Per sort, el zelós traductor s’acontentà només de traduir el nom. Podia també, portat pel seu zel, traduir el cognom. El resultat hauria estat “*el padre Navidad Cuello*”...

11. COL·LECTA ANUAL

Aquells temps de l'omnipresent Falange aquesta organització del règim imperant feia a nivell *nacional* una *cuestación anual*, una espècie de Domund per recaptar diners. La diferència era que l'una era per a les missions (els diners anaven, i van, a terres llunyanes), mentre que a l'altra tot és quedava a casa.

Recordo un any en què la *mesa petitoria* s'instal·là al llavors cine Kursaal, en una de les galeries cobertes en què en aquells temps, al costat, hi havia, si la memòria m'és fidel, la sala de ball Condal, més tard local de l'Acció Catòlica de la parròquia. Els diumenges s'hi celebraven misses i per la festa major allà dins la tómbola per a la nova parròquia que s'aixecava, avui Crist Rei.

Era la tardor. Feia fred. Aquell any presidia la taula el governador civil, camarada Antonio de Correa Véglison; al seu costat hi havia l'alcalde, el metge Montardit, segon alcalde de l'època franquista, i a l'altre costat no recordo qui. El governador cap provincial del Movimiento vestia un llarg abric amb botons de color daurat i es cobria el cap amb la boina vermella. Recordo que hi anà una senyora i pujà els dos graons que hi havia per arribar fins a la taula. La senyora féu la clàssica salutació falangista, braç enlaire. El governador li correspongué de la mateixa manera.

La senyora diposità el seu òbol, que no vaig veure de quant era. Altra volta braç enlaire, correspost novament, baixà els graons i se'n anà. Aquesta senyora regentava una de les dues loteries que hi havia a la ciutat, situada a la Muralla del Carme, propera a l'hotel Santo Domingo. Molts anys després, parlant amb mossèn Genís Padrós -que estigué disset anys a la Seu de vicari i beneficiat, i que llavors ja estava jubilat- em digué que aquesta senyora de la loteria, quan anava a

missa a la Seu i sentia un sermó dels pocs que es feien en català, els feia una denúncia.

12. DESPRÉS DE LA “LIBERACIÓN”

Dos dies després de l'entrada dels *nacionals*, això era el 26 de gener de 1939, la mare decidí anar a ciutat. Els que vivíem a la part alta de les Escodines, on s'acabava la Manresa urbana, com el carrer de sant Maurici (després d'aquest carrer tot eren camps i alguna casa dispersa), d'anar a dintre Manresa en dèiem anar a ciutat.

La mare aquell dia decidí anar a ciutat. Pujava pel carrer Joc de la Pilota, que el nou règim li posà de nom de Francisco Morell. Quan es trobà amb la seva cosina Lluïsa Mominó i Petitroure, filla de pares manresans però nascuda a Súria (era monja, si bé encara no vestia hàbit), les dues cosines es saludaren. La cosina religiosa li donà a la mare dues grans notícies. L'una era que uns dies abans de l'entrada dels *nacionals* ja havien tingut missa. La mare en comentar-lo deia: *“devien tenir el capellà amagat a la carbonera”*. Crec que aquest capellà es deia Leandre Picas i Casadesús. L'altra gran notícia era aquesta, textual: *“Elena, amb aquest règim anirem molt bé, fins als que reneguin els posaran una multa”*.

Aquesta bona dona, que es trobava a Manresa al capdavant de la casa convent des del temps de la República, deixà Manresa per no tornar-hi més a residir a mitjans d'octubre del 39. A la mare li havia sentit dir més d'una vegada: *“Si ara pogués veure la Lluïsa, bé prou que li diria: ‘Et vas ben equivocar, perquè amb la gana que ens fan passar, mai no s’havia renegat tant’”*.

13. DESPRÉS DE LA “LIBERACIÓN” I UNA VÍCTIMA

Era la tarda del dia 8 de març de 1939. Feia unes setmanes que a Manresa havien arribat les tropes del general Franco. Dues dones anomenades Joana i Rita, les dues cunyades, sortiren de casa la primera, que vivia al sector de dalt del carrer de Sant Benet, a la part alta de la barriada de les Escodines. Anaven a fer herba o buscar herba per a quatre conills que cadascuna tenia. El lloc escollit fou les vinyes i prats del bucòlic camí del Pouet. En aquella època de primavera la gran quantitat d'ametllers que hi havia eren tots florits. Avui tot ha desaparegut, tot és asfalt: el polígon industrial de Bufalvent.

Aquestes dues dones es veieren sorpreses per un -o uns- d'aquells homes que passaren l'estret i es posaren al costat de l'exèrcit del general i amb aquest van arribar a Manresa. Una de les dones, la Rita es pogué fer escàpola, corrent per camins i marges de la desapareguda font de la Guineu i la font dels Llops. Però no així l'altra dona. La Joana Rodandts Januthe fou víctima dels instints i la brutalitat. El certificat de defunció diu fractura d'ossos. L'equip quirúrgic del capità mèdic del Jutjat Militar número 2 va certificar la fractura dels ossos de la volta cranial.

La Joana (tothom la coneixia per aquest nom) era d'origen belga. Dona alta, blanca de cara i d'un parlar molt melós, era casada amb Jaume Sisquella i Casas, qui per raons de feina anà a Bèlgica, on es van conèixer. No tenien fills. La seva mort, i les circumstàncies en què es produí, fou molt sentida pertot el carrer i la barriada. Era una dona molt estimada. Tenia quaranta anys.

14. EL BOMBARDEIG DEL 21 DESEMBRE DEL 38

Era un dimecres cap al migdia. Un 21 de desembre de 1938. Feia sol. Tocà la sirena d'alarma de bombardeig. Havia tocat tantes vegades sense que passés res que fins la quitxalla ens oblidàrem de posar-nos aquell tronquet a la boca que els

grans ens deien que ens havíem de posar, i que portàvem penjat al coll -cosa que fèiem amb força gatzara-, perquè en un possible bombardeig ens podíem quedar amb les barres serrades, segons ens deien.

A casa aquell matí la mare estava preparada per sortir i anar al sindicat de pagesos. Tampoc no en féu cas. Aquell dia, a més de la sirena i havia el soroll d'avions i enmig uns xiulets. Algú dels camps del davant de casa li digué: *“Això són bombes, amaguem-nos”*. La mare s'amagà dues cases més avall, darrere la porta sempre oberta de ca la senyora Coll, una de les dues cases en aquells anys de tres pisos al carrer de Sant Llorenç de Brindis, ara de Bríndisi.

A casa sentírem el soroll de les bombes i en acabar sortírem al balcó. Tot era una trencadissa de vidres. El pare, abans de ser cridat i d'haver de marxar al front, havia enganxat als vidres uns paperets, com totes les cases havien fet. Hi havia cases que ho havien fet amb molta traça, formant uns dibuixos. Des del balcó veírem la mare al carrer que ens deia: *“Fugiu a dins, que tornen els avions!”*.

Efectivament, tornaren els avions. Just en entrar al menjador un altre soroll de bombes. Aquesta vegada l'estrèpit fou molt més fort i proper. Ho recordo ben bé. Malgrat la meva curta edat i els anys transcorreguts, la casa es va somoure. Féu com aquells ascensors que quan es deturen fan un balanceig amunt i avall. El meu germà i jo, abraçats a l'àvia i a la tieta, germana de la mare. Acabat tot, la mare tornà a casa i tots al balcó. Els grans a treure els vidres. Recordo que dels camps que en aquell temps hi havia davant de casa -i que feien un esglaonat de marges, alguns de paret seca-, vaig veure saltar uns soldats on ara hi ha el carrer Roger de Flor. Portaven una llitera ben bruta de sang recent, però sense cap ferit.

Si hagués sortit de casa només un o dos minuts abans, qui sap què li hauria passat a la mare. S'hauria trobat al capdavall del carrer, potser ja al carrer Caputxins, on gairebé a l'encreuament amb Sant Llorenç hi esclatà una bomba. Deixà al

terra un solc, a la primera casa del carrer Sant Llorenç, a cal Carles de la Bessona, que té la porta d'entrada en aquest vial. A la paret lateral del carrer Caputxins jo i algú altre encara hi sabem veure l'impacte de la metralla de la bomba: uns forats a la paret que foren tapats amb morter. Les taques del material emprat per tapar-los encara, malgrat els anys transcorreguts, hi són visibles, i més tenint en compte que aquesta casa i parets no han estat més arrebossades. A la façana principal, a la part baixa, a les finestres hi ha reixes. Una d'aquestes reixes fou trencada per la metralla. Així restà molt de temps. Més tard fou soldada. Encara passant-hi el dit pel darrere hi sé trobar la soldadura.

Al carrer, grups de veïns. Cadascú explicava a la seva manera com havia viscut els moments del bombardeig. Unes dones es feien creus com a un conegut veí de Santa Clara, no li havia passat res. Dalt del seu carret i amb el burret aguantà tot el bombardeig, passant així per l'actual carrer de la Sardana. Algunes hi veien quelcom de miraculós. Deien: *"El vell Porta per força deu portar al damunt quelcom que el va protegir"*.

Una dona coneguda per la Bel -Isabel Pla Prat que vivia carrer amunt-, anava amunt i avall, cada vegada més desesperada. La seva filla, la Manela, encara no havia arribat a casa. Cada dia a aquella hora ja hi era.

Hi arribava junt amb un noiet molt jovenet. Lluís Valls i Comellas, el Lluís de la Queralt. Vivia amb la seva mare vídua i l'àvia Gertrudis a la penúltima casa del carrer, propietat del Mauricet de la Culla. Aquell dia i aquella hora ja havia arribat a casa, però sol, sense la companyia de la Manela. Anava de boca en boca que la filla de la Bel havia estat víctima del bombardeig. Tothom ho sabia menys la seva mare.

Aquesta infortunada dona i aquell noiet treballaven els dos a la carretera de Vic. Ella en uns tints i ell en una vidriera. Com cada dia, es trobaren a la sortida de

la feina. El bombardeig els trobà camí de casa, a la carretera del Pont de Vilomara. La Manela Gros i Pla digué al noiet: “*Correm, anem a casa!*”. Mentre el Lluís es llançà al terra i així deixà passar el bombardeig, ella, amb la dèria d’anar a casa, desafià el perill. En arribar just on ara hi ha l’avinguda Francesc Macià, una bomba la va destrossar. Tenia vint-i-vuit anys. Deixà un nen una mica més petit que jo, de nom Batista.

15. EL BLASI

El nom complet d’aquest veí del carrer de Sant Llorenç de Brindis era Blai Llardachs i Bartus. Havia nascut a Tàrrega el 3 de setembre de 1883 i feia anys que vivia a Manresa.

El seu ofici era el de sabater, ataconador (*remendón*), com també ho havia estat el seu pare. Anys enrere havia exercit aquest ofici en una botiga que tenia al començament del carrer de les Escodines. El Blasi, com així se’l coneixia, per la seva feina era molt primmirat, diguem-ne pere-punyetes. Els clients se’n queixaven. Així sempre els feia gastar uns centimets més.

Quan al Blasi li arribà el temps de casar-se -buscar xicota, com se’n deia abans, i com també es feia abans- passà pel tràngol d’haver d’anar a demanar la mà de la noia, l’Angeleta Clerch i Carcasona, que vivia amb els pares, Valentí i Dolors. Una germana d’ella vivia en una casa pròpia, al carrer de Sant Llorenç de Brindis, avui de Bríndisi.

Els pares li digueren al Blasi que si volia casar-se, res de l’Angeleta, que havia de casar-se amb l’altra noia, la Pepeta, dos anys més gran que ell, perquè aquesta ja havia estat casada i era vídua. El bonàs del Blasi s’hi conformà i, a fe de Déu, visqueren sempre ben enamorats.

Acabada la guerra, el Blasi tancà la botiga de les Escodines i anà a treballar a la fàbrica Puig i Font, situada al carrer de Santa Clara Nova. A la fàbrica la feina del Blasi consistia a repassar la roba que sortia del teler. Meticulós com era, la feina li anà com anell al dit. A més, era molt servicial: qualsevol comanda que li indicava el majordom, cuitava a executar-la; hi posava tot el seu zel, algú fins deia que massa. A la fàbrica treballava al torn del matí i s'emportava l'esmorzar de casa. Quan plegava, això era entre dos quarts de dues o les dues, pel carrer tots els gats el seguien fins arribar a casa seva. Portava la carmanyola de l'esmorzar amb espines de sardina del seu esmorzar i d'altres coses que recollia. Llavors ell parlava amb els gats. Hi havia dies que hi havia més gats que espines de sardina portava. Als gats que es quedaven sense els deia, ensenyant-los la carmanyola buida: *"Demà, demà n'hi haurà per a tu"*, i coses semblants.

El Blasi, a més de sabater també era músic: tocava el fiscorn. Els seus companys músics li deien el *po-po* perquè sempre tocava el mateix. Anava a totes les processons en aquells temps en què n'hi havia força, sobretot per les enramades, l'octava del Corpus, la del Sagrat Cor a la Cova i la del primer diumenge de juliol, la de la confraria de la Santa Creu, més coneguda com la dels Tremendos, a part d'alguna altra actuació que no tenia res a veure amb processons.

El Blasi, de caràcter meticulós i de voler fer bé les coses, dies abans d'haver d'actuar, assajava. La setmana de les enramades (de processons n'hi havia moltes), ho feia cada dia. El Blasi en els seus assajos feia sonar el nyigo-nyigo. Per això, en aquella hora de la migdiada i amb la calda de l'estiu, més d'un li maleïa els ossos. Algú havia dit: *"Blasi de Déu!, així se l'empassés, aquest instrument!"*

Arribat el dia i l'hora de l'actuació, el Blasi sortia de casa ben vestit, net i planxat, amb les sabates ben enllustrades. Tant la seva dona com la cunyada es desviaven pel Blasi. Aquest, amb una mà portava l'instrument dins una impecable funda. A l'estiu per americana portava una jaqueta de punt de color blau fosc que

feia uns discrets quadrets. D'un butxacó en sortia un molt blanc mocador acabat en punxa. La camisa era blanca, amb un nus a la corbata ben fet. La seva dona, la Pepeta, al balcó, i el Blasi carrer avall. A cada poques passes es girava amb la mà lliure. La Pepeta i el Blasi es saludaven no sé pas quantes vegades, fins que arribava al capdavall del carrer. Havia d'agafar el carrer Caputxins i llavors s'acabaven els *saludos*. Es deien l'adéu ambdós, com enamorats del primer dia.

Un record molt personal d'aquesta família era el 6 de gener de 1940, primera festa de Reis després de la maltempsada de la guerra. La mare, pobra mare, ens despertà al meu germà i a mi, dient-nos que a l'escala ens havien passat els Reis, uns molt pobres Reis. Per a cada un de nosaltres una senzilla llibreta, un llapis i una goma d'aquelles que en dèiem de pa. No em féu cap il·lusió. Hauria preferit una joguina. A més, la mare ens digué que no diguéssim a ningú el que ens havien portat el Reis.

Després de l'esmorzar la mare ens arreglà per anar a la missa de nou a la Cova, la missa dels *estanislaus*. En ser al carrer ens topàrem amb les germanes Angeleta i Pepeta, *les Sabateres*. Aquest nom venia de l'home de la casada, la Pepeta. Elles ja venien de missa de vuit, segurament de l'església de les Josefines. Sempre acostumaven les dues germanes anar juntes a l'església. No recordo haver-les vistes mai acompanyades del Blasi. Aquestes dues van veure'ns a nosaltres dos. Una de les dues digué: "a aquests nens sí que els han passat els Reis". Com que la mare ens digué que no diguéssim res, vaig fer un petit somriure i em vaig posar a córrer -darrere meu el meu germà- cap a la Cova.

Els dies immediats a la *liberación* de Manresa, això el 24 gener de 1939, morí la veïna del carrer Francesca Coll i Ginestà, als vuitanta anys. Morí de miocarditis; era filla de Calaf, coneguda per tothom com la senyora Coll, o *la senyoreta*. No hi hagué ni *enterro* i menys funeral. Persona molt religiosa i fraessa, vivia amb la minyona, Maria Palau i Claret, en un espaiós pis de la casa número 14 en aquells

temps.

Morta *la senyoreta* i en quedar-se sola la minyona, acollí els dos únics frares caputxins que, de manera permanent, romanien a Manresa: el pare Baltasar de Sant Mateu i el popular almoïner, fra Jaume de Corella. D'aquest deia la minyona que era el que li donava més feina en haver de rentar-li el cordó: sempre el portava brut. La canalla li anàvem a estimar i en tocar-l'hi amb les nostres mans brutes de ser tot el dia a jugar al carrer, l'hi deixàvem ben brut. Quan el 1940 els frares s'establiren a la plaça de Valldaura, la Maria queda sola i anà a viure a cal Blasi. El meu pare (vivíem al costat de la casa de la senyora Coll o *la senyoreta*), féu el desmuntatge dels mobles i el trasllat. En quelcom l'ajudà el Blasi. L'estada en família de la Maria a cal Blasi no fou gaire llarga: aviat partiren peres. Se n'anà a viure a Barcelona, on uns pocs anys més tard morí.

D'aquesta família la primera a morir fou la soltera, l'Angeleta, l'any 1952. Seguí el Blasi el 1962. Sola la Pepeta, incrementà més la seva amistat amb la veïna del carrer i propera a casa seva, la Victòria Òdena Marín, vídua Gubianes. Sempre se les veia juntes, l'una ficada a casa de l'altra. Algú malpensat arribà a dir que la Victòria li festejava la caseta a la Pepeta.

La Pepeta morí el mes d'octubre de 1963 als vuitanta-dos anys. La casa anà a parar, per parentiu, a una família d'Avinyó que hi vingué a viure. Amb la seva mort, s'acabà aquesta família. Que en pau reposin.

16. EL "CRIDADOR"

Aquest és el nom que donàvem a aquell veral de la part alta de les Escodines la gent i per tant nosaltres la quitxalla. Més ben dit, la canalla, que és com ens anomenava la gent gran. Ara ja de gran i quan aquest home que feia aquest afer

ha desaparegut d'anys ha, llegeixo el nom de pregoner, però als anys quaranta, que és quan jo el recordo, per a nosaltres era el cridador.

Arribava pel carrer Caputxins, caminava tot pausat, potser una mica cansat, qui sap de on ja venia. Just al començament del meu carrer, avui Sant Llorenç de Bríndisi, llavors *San Lorenzo de Brindis*, semblava que en arribar esbufegava una mica. Anava vestit amb uniforme d'agutzil, pantalons i americana de color gris clar, a la boca màniga de l'americana un galó o cinta de color groc.

Cal dir-ho tot, era tal com jo i els meus amics de carrer i jocs el veiem a l'estiu, que era el temps que nosaltres estàvem de vacances, tot el sant dia al carrer. Aquells anys immediats de la guerra, no ens donaven deures de vacances a estudi, que és com també hem dèiem d'anar a l'escola. Tan bon punt algun dels companys o tots vèiem arribar el cridador, deixaven el nostre joc i corríem cap a ell, talment com aquells pardals que estan tots junts i al més petit soroll alcen el vol, doncs així també nosaltres, i també cal dir els menys interessats en el que anava a dir, tot cal dir-ho: no hi enteníem de res.

Ja teníem el cridador just en començar el carrer i on la primera casa, que és una gran casa que reula endins respecte a l'alineació de les altres cases, que en aquell temps se'n deia cal Carles de la Bessona, que pel fet de reular la vorera queda més ample, i més llavors, abans de ser asfaltat el carrer, la vorera era més ampla en tot el llarg del carrer i que feia allà a la primera casa com una petita placeta.

El cridador de la ciutat, abans de començar la seva comesa i de tenir-nos a nosaltres, els petits, al seu entorn, en semicercle, perquè cap no es volia col·locar al seu darrere, el cridador que he dit que quan arribava semblava que esbufegava una mica, doncs llavors, abans de començar, reposava uns minuts i amb la vista semblava que volgués dominar la situació. Es treia la trompeta o corneta que por-

tava penjada en el seu braç dret, se la posava just als llavis, buscava el to i la preceptiva tocada. Llavors l'home, ja de cara vermellosa, quan tocava, les seves galtes s'inflaven i encara esdevenien més vermelles. Acabava la tocada i esperava uns minuts que sortissin els oients.

Els oients, eren majoria dones, mestresses de casa, d'homes pocs, aquests eren a treballar al tros, això és a la terra. En aquells anys encara hi havia força cases de pagès al meu carrer i d'altres homes en altres feines i havia de tot, si bé les dones ja moltes treballaven fora de casa a la fàbrica, com el cas de casa meva. Encara, però, n'hi havia –qui sap les- que s'estaven a casa. Es deia que una dona si volia fer feina ja en tenia prou a casa, a cuidar de l'home i la canalla. Cal dir que en aquells anys en moltes famílies d'aquell carrer i barriada hi vivien dues generacions en una mateixa casa, els avis i els joves o els hereus, com se'n deia del matrimoni jove que hi vivia i aquest amb els petits o canalla i encara en més d'una casa amb algun fill dels vells solter per casar.

Bé, el cridador ja tenia la gent gran per escoltar-lo, llavors de la butxaca dreta de l'americana es treia un paper doblat pel mig, el desdoblava i tot seguit llegia *“Don Domingo Prunés Miquel, Alcalde Presidente del Excelentísimo Ayuntamiento de Manresa. Hago saber...”*

I no sé què feia saber, perquè el que era jo i els companys de carrer i jocs no hi enteníem res, moltes vegades quan havia acabat de llegir-lo i plegava el paper altre volta a la butxaca, les dones que ja he dit que eren majoria a escoltar-lo, semblava que en feien un desdeny del que havia dit, deien entre elles, Ah!, i marxaven com si haguessin perdut el temps. Altres vegades, sembla que parlaven d'unes cèdules a renovar. Crec que això de cèdules era l'equivalent ara del carnet d'identitat. Altres vegades crec que parlaven del termini de pagar arbitris o contribucions.

El cridador de la mateixa manera que havia vingut, se n'anava, tot pausat, era home ja tirant a gran, una mica panxut. El seu nom era Josep Bruguera i Inés. Segons sentia dir. Vivia a la mateixa plaça de l'ajuntament, fins em sembla recordar com si visqués i fos en aquells temps de la família de l'antiga Fonda de Sant Antoni. En efecte, n'era el gendre. Aquest home que feia de cridador o pregoner era fill de Badalona, a la seva joventut feia de músic, recorrent tot Catalunya, vingué a Manresa amb l'orquestra que tocava s'hostatjaren a la Fonda sant Antoni i s'enamorà de la filla. N'esdevingué el gendre i manresà d'adopció.

Nosaltres, la canalla, altra volta als nostres jocs, fos a la placeta que abans hi havia davant de l'enderrocat convent i església dels frares caputxins, o a *la runa*, com tothom en deia del derruït convent i on ara s'aixeca el gran col·legi Oms i de Prat.

La runa era el lloc on a casa ens tenien més segurs. Els nostres pares i avis tenien pànic del carrer. Jugar al carrer era un perill, un carrer amb tant de trànsit de carros com hi havia. Quan sortíem de casa per anar al carrer a jugar, havíem de creuar el carrer per anar a *la runa*. La recomanació habitual era: "*vigila*" o, en el meu cas, de dos germans, "*vigileu el carrer, mireu amunt i avall els carros*". Al derruït convent dels frares, no hi havia perill, fora el d'embrutar-nos de jugar enmig de totxos trencats i sencers, totxanes, teules, guixos i algun vidre, i sobretot força rocs que ens permetien fer tota mena de guerres, malgrat les recomanacions de casa que un roc fora de la mà no sé sap on va. Tots, un dia o altre, arribàvem plorant d'un cop de roc al cap.

17. ELS AVALS

El meu pare, Josep Soldevila i Castelló, era de la lleva del 23. Per lleva li tocà anar a la guerra de l'Àfrica durant tres anys i d'aquests mig any sense poder co-

municar-se amb la família. Participà en la presa d'Alhucemas, conegué Franco de comandant i de general. Crec que el generalat el guanyà amb el desembarcament. Malgrat que el pare no fou mai de la corda de Franco, sempre digué que era un militar *sèrio* i que es feia respectar.

Les dues visites oficials que Franco féu a Manresa com a cap d'estat, no hi anà pas a veure'l. Deia el pare que ja el tenia prou vist. Cada any quan arribava el 18 de juliol, aniversari de l'aixecament, els joves només pensaven en un dia de festa, sortir a fora com fos, encara que fos en camió, per anar a la platja. Aquell dia estava tot permès. El pare deia que no era dia per celebrar, sinó que era més per plorar.

A la família del pare, un fill únic d'una germana seva separada –per tant, nebot del pare i cosí germà meu- fou de la lleva del biberó. Marxà de casa i no hi tornà. Treballava a la farmàcia Esteve. Sembla que la direcció del lloc on treballava és mig comprometé amb bones paraules a fer quelcom per ell. En realitat no feren res. Es veu que era un xicot d'idees esquerranes. Es deia Pere Calvet i Soldevila; pel meu germà i jo, el cosinet Peret.

Malgrat que la lleva del pare eren ja homes grans, s'enfilaven trentena amunt d'edat, també fou mobilitzat. Seria l'agost del 38, pel juny. El pare encara era a casa. Una família del carrer sofrí un desgraciat accident i el pare hi intervingué. Una tarda de juny era jo al carrer, quan vaig veure atansar-se un vehicle bastant gran. Va anar minorant la marxa arran de vorera fins que quedà parat davant el número 12 del d'aquell temps carrer de Carles Marx (avui com sempre, havia estat carrer de Sant Llorenç de Brindis). La casa on s'aturà (jo hi era davant) era coneguda com cal Buenas o ca la Maria dels frares. El vehicle resultà ser una ambulància militar. Una dona d'aquesta casa, Maria Padró Martí, dona de cabells blancs de plata, sortí de la casa sense que se l'avisés i abans que els conductors del vehicle en sortissin, segur que la Maria ja estava avisada. Aquesta dona sortí

amb les mans enlaire mig somicant. Tot això ho recordo encara ben bé. Ara encara em sembla de veure-la.

De l'ambulància, en baixaren uns homes. Serien soldats, obriren una porta i en sortí una llitera amb algú dins i entraren a dins la casa. Un temps més tard aquells homes tornarem a sortir amb la llitera, però ara buida. Com era l'estiu de seguida es formà un grupet de gent entre curiosos i interessats. La gent gran ja devien saber de què anava la cosa. Una dona de la casa, Rosa Sisquella Casas, havia anat per aquells mons de Déu de la Segarra a la busca de menjar, com d'altres feien i que potser d'aquesta dona -la Rosa, com era coneguda- no era la primera vegada, viatjaven com podien i aquest dia dalt d'un camió, aquest bolcà i la Rosa quedà ferida al dessota d'una roda, segons vaig sentir a dir molt de temps, el suficient per fer gangrena.

Portada a Manresa, calia no perdre temps i portar-la a la clínica. I aquí és on intervingué el pare la dissortada família. Vivia al número 12 i a casa el 18. A més, hi havia entre la d'ells i els de casa una forta amistat. I com que no sabíem com portar la Rosa en el seu estat a la clínica, anàrem a la clínica a explicar-ho i els deixaren una llitera que portaren entre el meu pare i un altre home molt més gran que el pare, que vivia al costat mateix de la casa, de nom Josep Subirana i Grau. Aquests dos portaren la infortunada Rosa a la clínica. A la clínica d'aquell temps els digueren que no hi havia res a fer. Havia transcorregut massa temps des de l'accident i la gangrena ja estava massa avançada. Sentia dir als de casa que els digueren que ni tallant la cama hi havia solució, que era millor tornar-se-la endur i que morís a casa.

Entre els veïns hi hagué una gran commoció, sobretot aquella tarda amb aquests fets. Altra volta el pare i el veí Subirana amb la llitera portaren la Rosa a casa seva a morir. Recordo que en arribar a la casa. Deixaren per uns minuts la llitera al terra de la vorera. La Rosa anava enterament tapada amb un llençol

blanc. Una molt bona dona veïna de l'altra casa del costat i que vivia al segon pis, de nom Angeleta Sobrevies, aprofità aquells moments de la llitera al terra per a destapar una mica la gira del llençol. Es veié la Rosa. Jo era allà al davant. Aquesta veïna, amb veu compassiva li digué: "Roseta..." I aquesta exclamà un molt fondo "ai...". Jo coneixia aquesta dona i allà a la llitera hi vaig veure una cara molt petita, cabells i cara xafant el coixí.

Tant el baixar la llitera de l'escala de la casa com el pujar-la després de venir de la clínica no els fou massa fàcil. Per entrar del carrer al baix de la casa hi havia un alt graó. L'escala que des de la planta baixa puja al pis era una escala que al començament feia com una corba amb uns graons un xic rars. No tenint cap mal ja s'hi havia de posar especial atenció. No diguem aquella tarda... El pare en parlava i comentava la dificultat.

No sé d'aquesta tarda fins a morir si transcorregué gaire temps. Pel que sentia a casa i la mateixa família, morí als 57 anys amb tot el coneixement, *despedint-se* de tots, dient que sobretot estimessin la nena. Es referia a una nena uns tres anys més petita que jo, de nom Ramoneta. L'enterrament, amb caràcter civil, fou el dia 27 de juliol de 1938 a les sis de la tarda. El cotxe mortuori era de classe segona, segons el permís per enterrar lliurat per l'ajuntament.

La mare se m'emportà a l'enterrament. Només recordo del cementiri, on deien els grans que hi havia hagut la capella del cementiri i durant el franquisme el monument als caiguts. Allà hi hagué l'acomiadament del dol, amb unes dones plorant molt, amb uns llargs vels que des el cap els arribaven als peus. Jo donava la mà a la mare i quedava mig embolicat en aquells llargs i negres vels.

Abans de marxar al front el pare estigué un curt temps a Sant Joan de Vilatorrada, en unes fàbriques del passeig del riu d'aquesta població. Allà els feien fer instrucció. Deia que, entre altres llocs, anaven a can Canals. Durant aquest curt

temps anàvem a veure'l. Un dia ens féu dir que aquella tarda hi anéssim, perquè l'endemà, d'hora al matí, se'ls enduien al front. Hi vàrem anar tots els de casa: el meu germà, jo, la mare l'àvia i la tieta. Recordo el pati d'aquella fàbrica. Avui encara és igual de com el recordo aquell dia. Hi havia molts homes. El pare parlava amb els de casa. A nosaltres dos ens estimà diverses vegades. Érem molt petits per comprendre tot l'abast d'aquella tarda i d'aquell comiat. Recordo que era l'hora del ranxo del sopar. A un home pel que fos, li caigué per terra el plat amb el menjar. És el que més recordo i que més em féu gràcia.

Arribada l'hora de marxar i d'acomiarar-nos tots del pare, poc o gens recordo d'aquest moment. Només que marxàrem per un carreró que ara surt a una gran plaça urbanitzada i xino-xano a peu cap a Manresa, on ara tot és carrer, carretera asfaltada, llavors camí de terra i vinya a cada costa. Qui m'havia de dir a mi, nen de sis anys cap al set llavors, que en aquest poble i camí de sant Joan (en aquell temps que no hi havia sants, el nom oficial del poble era Vilatorrada del Cardener), que aquell vespre feia camí cap a Manresa hi passaria els meus darrers vint anys de vida laboral?

El pare des del front escrivia a casa. Recordo que de tant en tant venien gent, famílies de companys del front del pare, per saber què sabíem els uns dels altres. Recordo haver sentit molt a parlar, i per primera vegada, del riu Segre. També de noms com el *Campesino* i d'un tal Líster. Entre les famílies que venien a casa una dona de Callús; aquesta la recordo força bé.

El pare des de l'exèrcit republicà és passà al *nacional*, el de Franco, i fou fet presoner. Li havia sentir dir que la guerra fou perduda per la gran desorganització que hi havia a les files de l'exèrcit de la República. El pare fou endut a un camp de concentració a Miranda de Ebro (Burgos), on degut a la gran concentració i massificació de soldats presoners i a l'hivern, s'ho passà força malament.

Mentre Manresa el dia 24 de gener de 1939 era *alliberada* i hi entraven els *nacionals*, el pare, malgrat la llunyania, quedava a la mateixa zona *nacional*. Per la seva edat, hi havia la possibilitat de fer-lo venir, de treure'l del camp de concentració. Per això era necessari un aval, algú afecte al nou règim que avalés la conducta gens sospitosa del pare amb l'anterior règim. La pobra mare prou que es basquejà per obtenir l'aval, però fou debades. Prou trucà portes. Anà a demanar-ho al frare caputxí que els casà, un religiós molt conegut pels llargs anys d'estada a Manresa, el pare Baltasar de Sant Mateu. No sé, no recordo què li digué. No obtingué l'aval. Anà a veure per això mateix al Mauricet de la Culla, propietari, popular i conegut sanador (curandero), qui devia conèixer sobradament el pare. També debades. Anà a veure l'amo de la fàbrica on treballava el pare -el fabricant de vetes Suaña-, fàbrica situada al començament del carrer de Sant Fruitós, davant del camp del Pujolet i taller de torneria Daurella. Aquests li digueren que primer farien un aval per a l'escrivent, un tal Genescà.

Sentia dir la mare parlant sobre el tema a casa: *"és clar, com que és un xicot que no s'havia ficat mai en res, ara tampoc ningú no vol saber-ne res"*. Cal dir que no tots els avals eren acceptats. Crec que aquest fou el cas d'algunes persones a qui anà a veure la mare, i que li deien: *"n'he fet un i me l'han rebutjat"*. Sia per una cosa o per l'altra, la mare no aconseguí cap aval per al pare.

Un bon dia (això era cap al migdia, ho recordo), es presentaren a casa dos guàrdies civils. D'aquest record només guardó el dels seus uniformes. La mare els atengué a baix; no els féu pujar a dalt al pis. Tot el que sé d'aquesta visita ho sé per la mare. Li demanaren cartes que el pare enviava a casa. La mare les guardava i els les va ensenyar. La mare deia que jo era al voltant d'ells i en un moment jo vaig preguntar-li: *"que vindrà aviat el pare?"* Un dels guàrdies que em devia entendre en català i digué: *"pronto, pronto"*.

Situo aquesta entrevista dels guàrdies amb la mare a primers d'aquell març del 39. Érem el meu germà i jo, tots dos sols jugant al carrer Caputxins una tarda de finals de març. Havent passat ja el dia 19 -festa de Sant Josep- i abans d'arribar el primer d'abril -dia en què oficialment s'acabà la guerra i que durant molt anys era anomenat *día de la Victoria*, mentre que aquell any 39 arreu de l'estat era el *Primer Año Triunfal*-, vingué la tieta a buscar-nos i dir-nos: "anem cap a casa: ha arribat el vostre pare". Deixàrem els jocs i amb la tieta arribàrem a casa. Ja hi havia les ties les germanes del pare: Trinitat, Antònia i Gracieta. No sé qui anà a avisar-les. No poguérem veure de seguida al pare. Era a dins al *quarto* que donava al menjador. La mare el netejava de la brutícia i porqueria que portava. En obrir-se la porta vaig veure el pare de mig cos nu, damunt una cadira de boga, un gibrell de fang i una esponja. El pare ens estimà, ens digué evidentment algunes coses que en absolut recordo i ens entregà una bosseta de caramels de la vídua Solano, que comprà en passar per Saragossa, on hagué de fer canvi de tren per arribar a Manresa.

No recordo res mes d'aquell dia. Dic amb tanta seguretat que arribà a casa una vegada passat el dia de Sant Josep perquè recordo que el dia de Sant Josep d'aquell any 39, a la ciutat de Manresa hi caigué una solemne nevada. Deixà teulades i carrers tot blanc. A casa tots aquell dia anàrem a missa a l'església de les Josefines, a la Clínica de Sant Josep. Allà era festa grossa. A casa per part de la mare la família freqüentava l'església. No és pot dir el mateix de la família del pare. Els seus pares -els meus avis paterns, que mai no vaig conèixer-, ni van acompanyar el pare a fer la comunió.

A la missa recordo que la mare em deia: "*gira't, mira enrere*". Retrataven i, en un moment, de la màquina en sortia un fum com un foc. La mare em deia que era no sé què de "*magnèsia*". A la tarda també tots hi tornàrem a la funció religiosa. Ara penso que així i allà estaríem calents i ens estalviaríem el foc a casa. A casa els hiverns els havíem passats alguns amb braser. D'altres amb estufa de carbó i lle-

nya. Recordo d'aquesta funció de Sant Josep a l'església de la clínica que en acabar tothom passà a besar la relíquia de Sant Josep. Segons sentia dir als grans i a tothom, donaren una estampeta de colors de Sant Josep per a mi molt bonica. També que el pare arribà passat aquest dia. El pare explicava que al camp de concentració els feren anar tots a una missa el dia de Sant Josep, hagueren d'aguantar la missa amb un fred que pelava i també amb neu.

El pare ja era a casa. Un dia (suposo dels primers després d'haver arribat, possiblement ja a primers de l'abril), havent dinat el pare ens agafà al meu germà i a mi i anàrem a la barriada del Guix. Quan deixà el camp de concentració hi deixà un home manresà que en saber que el pare marxava alliberat cap a Manresa aquest li pregà que anés a casa seva a saludar en el seu nom als seus i que els digués que estava bé.

Hi anàrem a peu. No hi havia altre transport. Per la carretera recordo haver vist encara cotxes abandonats. Primer anàrem a una casa enmig dels camps, coneguda com cal Pladellorens. Ens atengué una dona, possiblement l'esposa del company del camp de concentració. Al meu germà i a mi ens donà berenar: una llesca de pa amb ametlles. Al pare el mateix, però a ell aquella dona li afegí un ou. El pare, en comentar-ho, deia que segur que en veure'm aquella cara de misèria que feia li vaig fer llàstima. El pare sempre havia estat prim i sec, i molt més llavors. Cal Pladellorens a dia d'avui encara es conserva igual que aquell dia de primavera del 39. Almenys a l'exterior. No hi vaig tornar a passar fins fa uns anys, en arribar-me la jubilació. Després de tants anys encara la vaig recordar. Més d'una vegada que hi he passat, penso quina fila devíem fer tots tres aquella tarda.

El pare no arribà sol del camp de concentració. Vingué acompanyat d'un altre que també es trobava com ell, presoner en el camp. Era un home més gran que el pare i estava tot nafrat. Treballava a cal Miró. En arribar els dos a Manresa per l'Estació del Nord, hagueren de fer la volta pel pont de Sant Francesc, l'única en-

trada de la ciutat. Els altres ponts havien estat volats durant la retirada de la matinada del 24 de gener.

El seu company de camp caminava amb dificultat. El pare l'acompanyà fins a la Bonavista, on el deixà. L'home se'n féu càrrec. El pare estava frisós d'arribar a casa. Primer eren els seus. Prometé al company que l'aniria a veure i aquest marxà ranquejant a casa seva, també a la barriada del Guix.

Després de la visita a cal Pladellorens anàrem a veure el company amb qui havia arribat. Vivia en un segon pis d'aquell reng de cases totes iguals a peu de carretera. Recordo una habitació amb un llit. Només de l'home sentia la seva veu. Estava tapat de roba. Tant el meu germà com jo ens vàrem asseure en unes cadires. Darrere nostre unes finestres per on entrava el sol. Des de dintre d'aquesta habitació feia l'efecte d'una tarda trista.

En un moment de la conversa que el pare tenia amb aquest home i els de casa seva, l'home digué als seus: *"Doneu alguna cosa a aquesta canalla"*. El pare digué: *"No cal, acabem de berenar, els n'han donat a cal Pladellorens"*. El pare, recordant-ho, deia: *"Què volíeu que us donessin, si el poc que devien tenir ho ben necessitaven per a ells"*. Passat un temps no massa llarg el pare s'assabentà que aquell home havia mort.

El pare havia arribat i sense aval. Ja era a casa. Era la segona guerra de què havia escapat. La diferència de la del Marroc amb la d'ara era que li quedà com a record una lleugera coixesa. Ara començava la llarga postguerra que passàrem més malament que el temps de guerra. Durant aquest, com el pare anà al front molt tard, es llogava fent de pagès a cases on l'home era al front o bé estava amagat. Cobrava en espècies. El pa no ens faltà, tot el revés dels primers anys de franquisme. Encara sort que, poc o molt, tenia el pare un camp que ens donava patates i altres coses. D'això no passaren gana, però sí de pa. Aquells temps es

deia que el pa no tenia cames però que feia caminar.

Tots els estalvis que podia haver-hi a casa, els dos-cents duros (el pare comptava en duros), de la venda dels vells telers dels avis a un fabricant conegut pel nom de Costa Llarg, fins al poc que hi podia haver a les nostres llibretes a la caixa d'estalvis, tot fou assecat.

El lloguer de la casa de nou duros, tardàrem dos anys sense poder-lo pagar. El pare, honrat a carta cabal, quan pogué -passats els dos anys primers- cada mes en pagava dos: l'endarrerit i el del mes. Per cert, el propietari féu cridar el pare a l'ajuntament. Un funcionari li digué que hi havia una llei que deia que s'havia de pagar el lloguer. El pare s'enfurismà i li contestà que també n'hi havia una altra que deia que si no es podia pagar no es pagava. Llavors el funcionari li digué: *"No us poseu així, home, pagueu tan aviat com pugueu"*. El pare deia que li digué: *"Això ja és una altra manera de dir les coses"*.

Ens ensenyaven el catecisme tant a l'escola *nacional* com a doctrina. Ara se'n diu catequesi. En sortir d'escola a casa ens feien anar a l'església de les Josefines, a fi de no anar pel carrer. La mare deia: *"Al carrer no s'hi aprèn res de bo"*. Un carrer com tots els de les Escodines, plens de pedres i rocs, i més al convent de frares caputxins, derruït. Rocs i pedres abundaven i allò *"d'un roc fora de mà no se sap on va"* era una de les altres advertències de casa, perquè a tots, xicots i nenes, els primers anys a dos quarts de sis a doctrina, ens parlaven molt de l'infern. Més d'una vegada quan sortíem de doctrina alguna persona gran ens havia dit: *"Canalla, ja sabeu què és l'infern?"* Quedàvem tots sorpresos i parats (almenys jo). Llavors aquesta persona deia: *"L'infern és a les cases on no hi ha pa"*. Aquest infern també el van passar a casa, com altres cases i famílies. Però això és una altra història.

18. RECORDS DE LA INFANTESA

Recordo un diumenge de carnestoltes. Llavors, en aquells anys immediats a l'acabament de la guerra, els primers anys quaranta, no era el carnestoltes d'ara ni molt menys. Estava prohibit. Sentia parlar els de casa dels carnestoltes que ells havien viscut, però jo no hi entenia res.

Per a la mainada es venien carotes, una de les botigues que en venien (probablement seria on nosaltres, el meu germà i jo, les compràvem) era una botiga que hi havia a la plaça Gran, la plaça de l'ajuntament. Era una botiga en començar la plaça a l'esquerra, entrant per el carrer de Sobrerroca. Aquesta botiga era portada per unes dones grans. Hi havia un rètol al damunt de la porta i aparador que deia "Confecciones". A mi això em feia rumiar molt. No ho entenia, ja que per aquest nom jo entenia la confessió de l'església.

Doncs bé, la quitxalla sí que ens disfressàvem. Recordo jo una carota que em tapava la cara, una bata de la mare que m'arribava als peus i una boina al cap, boina que vaig trobar per casa, que no vaig saber mai de qui podia ésser, ja que el pare sempre l'havia vist sense res al cap. Vestit així i amb altres, aquell matí de diumenge anàvem per les cases, trucàvem, fèiem sortir la gent i algú (no tots) ens donava algun cèntim: poca cosa, deu o cinc cèntims d'aquells de coure i que a casa fèiem servir per tirar al comptador del gas.

Una de les cases on vàrem anar fou a cal Martí, lleter, la primera casa del carrer de Era de l'Huguet. Era una vaqueria. El meu pare sempre deia que al Martí, en néixer el meu germà i jo, li havien comprat una vaca, perquè tant el meu germà, tretze mesos més petit, com jo, vàrem ésser pujats amb llet de vaca de cal Martí. La mare no ens pogué alletar.

Per entrar a aquesta vaqueria s'havia de passar un llarg pati rectangular. En-

trant pel costat dret una baixa paret separava el camp propietat del Salvador Sala Carrió, per tothom *el Brauer*. Pel costat esquerre hi havia uns departaments de dos pisos on el Martí tenia emmagatzemat el farratge per a les vaques. Acabat aquest pati, venia la casa, als baixos la quadra i a peu de l'escala que conduïa a l'habitatge un petit espai on es venia la llet.

El Martí, de cognoms Albós i Bas, home de no massa bon caràcter, així que ens veié, ens digué: *“aquí no es fa caritat ni a la Mare de Déu”*. No ens ho hagué de dir dues vegades. Giràrem cua i cap al carrer. A mi això de no fer caritat ni a la Mare de Déu, aquesta expressió que vaig sentir llavors per primera vegada –i que no recordo haver sentit més-, sempre més l'he recordada. I personalment alguna vegada que s'ha escaigut, i en un to alegre, l'he repetida.

19. RECORD DEL DIA DE REIS DE L'ANY 1937

S'apropava la diada de Reis i si bé he pensat sempre en aquest dia, ara, a mesura que em faig gran (no dic vell, perquè no està bé dir-ho; ahir me'n van caure setanta, d'anys), doncs més recordo aquesta festa i la manera que la vaig viure a la meva llunyana infantesa. Dels primers anys que vaig viure al meu carrer (vull dir el carrer on vaig néixer: Sant Llorenç de Bríndisi, i la casa nadiua del llavors número 24), poca recordo. La primavera del 35, mort l'avi patern -Vicenç Mominó i Costa- i venuts els quatre telers de l'avi -que ens permetien amb l'àvia, Maria Vilà i Simó, anar fent la viu-viu-, els pares anaren a viure tres cases més avall, al llavors número 18, casa coneguda per cal Nari, motiu dels propietaris, on no havien de pagar lloguer de la nau de la fabriqueta de l'anterior casa. El lloguer els era més barat.

Però algun record em queda, si bé molt esborrat, donada la meva curta edat. Sols tinc el record, més que de joguines, d'alguna llaminadura que el matí de Reis trobàvem als darrers graons de l'escala. Ho dic en plural (trobàvem), perquè també hi havia el meu germà Vicenç. Però si jo gairebé no recordo res, menys pot recordar ell, tretze mesos més petit. Recordo aquestes llaminadures, coses de sucre i monedes de xocolata que recollíem ajudats per la tieta Francisqueta, germana de la mare.

D'on tinc més record dels Reis és ja a l'esmentada altra casa, molt especialment del dia de reis dels anys 1937 i alguns altres. Cal dir que l'any 1937 no hi hagué pròpiament el dia de Reis. Pel mes de juliol del 36 esclatà la revolució que portà a la guerra. Llavors desaparegué tot el que podia tenir un sentit religiós. Desaparegueren sants, esglésies, capellans i monges, fins el carrer que portava un nom de sant fou canviat i s'anomenà carrer de Carles Marx. Ai, la meva santa innocència, amb aquest nou nom de Marx. Feia poc, el 29 de Juny del 36, diada de sant Pere, a casa ens portaren per primera vegada a Barcelona. Ens portaren a

veure el mar, Colon i les *golondrines* arran de mar. Jo això ho recordo bé, sobretot el mar, agafat de la mà de la mare. No així el meu germà, que anava a coll del pare, dormint tranquil·lament.

Jo em pensava que al carrer dir-li ara Carles Marx, volia dir que davant de casa hi farien el mar. Així ho demanava a la mare i ella, segons jo entenia, em deia que sí. Jo, pobre nen, ja m'afigurava assegut al balcó a la meva petita cadira de fusta, veient el mar, la *golondrina* i les petites barquetes, tal com havia vist a Barcelona.

Però no fou així. El que vaig veure des de el balcó de casa meva, ben aviat, un matí, va ser com cremava el convent de frares caputxins que hi havia davant gairebé de casa. Uns homes amb uns barrets lluents al cap, amb unes mànegues apagaven el foc. Vaig saber que d'aquells homes se'n deien bombers. Recordo que la veïna de costat de casa, Conxita Cots Tort, noia molt més gran que jo, em deia: "*Què et passa, Lluís? Avui estàs trist*". Era un matí que, malgrat que fos juliol, en ple estiu, estava una mica nebulós. Aquest temps devia d'ajudar-me a tenir el meu estat d'ànim. D'altra manera, no podia ser, perquè de tot el que veia no entenia res.

Uns dos anys i mig més tard, ja més grandet, des del balcó des del qual havia somniat veure el mar, vaig veure saltar pels marges que feien els camps que hi havia (avui tot són carrers i cases), uns soldats amb lliteres buides però totes brutes de sang recent. Era el migdia del 21 de desembre de 1938, dia de Sant Tomàs. La dita de la gent del carrer, molt pagesa llavors, era: "*Per Sant Tomàs, agafa el porc pel nas*". Aquell dia hi hagué el primer bombardeig a Manresa. Hi hagué víctimes i del mateix carrer.

Bé, tornant als Reis, aquell 37 el nom de Reis fou substituït pel de Papa Noel. A casa anàrem a l'antiga casa Jorba, que no era a l'actual edifici, sinó a l'edifici on ara hi ha un banc, a la seva entrada al carrer del Born i al damunt d'altres despat-

xos. Més pel que he vist que pel que recordo, l'edifici dels magatzems Jorba no era ni de bon tros com el que acabo de descriure, d'estil funcional, sinó que era un edifici d'estil modernista, amb façana, amb balcons, molt bonic.

A casa només s'hi quedà l'àvia. A buscar els Reis -o el Papa Noel- hi anàrem tots: els pares la tieta el meu germà i jo. Jo tenia una bogeria pels trens elèctrics i volia això: un tren que correués sobre vies, tal com veia el tren a l'Estació del Nord. Jo coneixia el tren de veritat. En aquell temps, des de la revolució del juliol del 36 i fins a la data dels Reis i havia anat més d'una vegada en tren i fins potser bastant sovint. M'explicaré. La mare em va tenir a mi i al cap de tretze mesos el meu germà deixà de treballar. Ella, com la seva germana, la tieta, treballava al Salt. Crec que el nom oficial era Vives i Cia, una fàbrica que hi havia i que crec que començava al carrer de Sant Bartomeu. La mare, després d'un temps, demanà per tornar-hi a treballar com a teixidora que era, i no la volgueren.

En esclatar la revolució -i em penso que amb allò de col·lectivitzar que no hi havia amos i possiblement recorrent a algun dels sindicats que hi havia- trobà feina, no a Manresa, sinó al veí poble de sant Vicenç de Castellet, a una petita fàbrica que hi havia passat el pont del riu Llobregat, arran de carretera i que se'n deia cal Pladellorens. Junt amb la mare hi anaren altres dones conegudes del carrer i el barri, la part alta de les Escodines, com l'Antonieta, germana del popular sanador curandero Mauricet de la Culla. També era el cas de l'Emília dels porters del carrer de Sant Maurici, que havien vingut de València, on el seu pare feia de guàrdia civil. Pel carrer era conegut com *el Mira cielos*, perquè sempre mirava enlaire. També la germana d'aquesta, de nom Elena. De les dues aquesta darrera tenia més amb deix valencià. I la Balbina, del carrer Sant Bartomeu. Es veu que aquells dies hi havia problemes amb el tren, de manera hi anaven a treballar en camió, que seria del sindicat o del que fos. La mare més d'una vegada se m'havia emportat a sant Vicenç els dissabtes, el dia de cobrar. Tampoc no sé per què no podia cobrar el mateix dia. No ho entenc. El cas és que en més d'una ocasió jo vaig anar

amb ella.

Recordo un dissabte a la tarda, tornant de la fàbrica de cobrar la mare i essent ja gairebé al pont, la canalla de l'amo o de l'encarregat o de qui fossin, en veure'ns a la mare i a es van deturar i li van dir: *"Aquest és el seu nen?"* I un d'ells -no recordo si nen o nena- em passà la mà per la galta i em donà una esgarrinxada i força estona em va fer mal. En aquest poble a casa hi teníem cosins i sempre que anava amb la mare els anàvem a veure. D'això d'anar en el tren elèctric -tal com en dèiem, per diferenciar-lo dels trens de foc, que llavors n'hi havia molts-, de veure i anar en els trens elèctrics, em vingué la meva afició pels trens. Fins volia ésser conductor de tren, ésser maquinista, paraula que sentia dir més que la de conductor, que no l'havia sentida dir mai.

Volia ser maquinista però aquesta afecció se m'acabà aviat. Un bon dia anava amb la mare. Recordo el lloc exacte. Passàvem per un camí ample de carro que hi havia al capdamunt del parc de la piscina. Una tanca de paret d'obra tancava el parc. Junt amb la tanca, i dins el recinte, s'hi alçaven uns alts pollancre. Passant per aquí i parlant de voler ser maquinista quan fos gran, vaig demanar a la mare si els trens també corrien a la nit. Em digué que sí, que a la una i a les dues de la nit també funcionaven. Em vaig quedar una mica pàl·lid, jo que segurament a les nou del vespre ja era al llit. Vaig perdre les ganes i no vaig parlar més de voler ser maquinista de trens elèctrics. Recordo un dia, en tornant de Sant Vicenç amb la mare, en arribar a la plaça d'en Creus, on la vorera ja tomba cap al carrer de Vallfollolosa, hi havia un home assegut al terra damunt la vorera i envoltat de xicots. Aquest home era conegut amb el nom de Muñoz. Es veu que bevia molt. Aquell capvespre, envoltat d'aquells xicots, cridava *"Visca la República!"* I els xicots corejaven *"visca!"*, la mare m'agafà de la mà i apressà el pas.

La mare m'explicava que aquells primers temps de la revolta l'Estació del Nord era plena de xicots molt joves que portaven fusell i que fins i tot alguns hi dormi-

en, a l'estació, en matalassos pel terra, possiblement matalassos requisats de cases particulars o convents. D'alguns d'aquest xicotets la mare en coneixia les famílies. Explicava que un dia un d'ells cridà una senyora que anava a agafar el tren, se l'endugué una mica apartada i al cap de ben poc tornà el xicot, ensenyant a uns companys una medalla i cadena d'or que havia pres de la senyora. La mare fins deia el nom d'aquesta senyora, que no puc recordar.

Ni jo i menys el meu germà vàrem fer la carta al Pare Noel. Ni un ni l'altre sabíem llegir, ni coneixíem cap lletra. Jo vaig aprendre'n el curs 1939-40. Si es va fer carta, que no ho recordo, l'hauria feta la tieta. Però amb carta o sense, vàrem anar a cal Jorba a buscar els Reis, encara que aquest any la funció només la feia un de sol.

A cal Jorba el Pare Noel era a la planta baixa. El desnivell del carrer del Born amb el carrer Nou feia que al fons de la planta hi hagués uns graons i a dalt, ben assegut, tal com corresponia, el Pare Noel. Recordo que em vaig trobar davant d'ell i que una mica hi vaig parlar. En la breu conversa em digué si feia bondat, si creia el que em deien els pares. Evidentment, li vaig dir que sí, acompanyat d'un lleu cop de cap. Em preguntà on anava a estudi. Aquí vingué la meua resposta. Els de casa, quan els ho vaig dir, s'hi feren un tip de riure, sobretot la tieta, que fins ho comentava aquell vespre amb gent coneguda que trobaven pel carrer. Doncs bé, quan em preguntà on anava a estudi, li vaig contestar que als caputxins. D'on ho havia tret jo, això dels caputxins, si en aquell temps no hi havia ni caputxins, ni capellans ni monges? Endemés, els caputxins quan hi eren tampoc mai no s'havien dedicat a l'ensenyança.

D'on em va venir a mi el nom de caputxins? Preguntant-m'ho de gran em sembla trobar l'explicació. La plaça que avui en diuen de Sant Bartomeu, també en deien dels caputxins les gents d'aquell veral. Ara aquest nom és totalment oblidat, però no llavors. El nom devia venir de l'antic i primer convent que tingue-

ren els caputxins en establir-se a Manresa. Més tard, després de la desamortització de Mendizábal, edificaren el segon, el que vaig conèixer al meu carrer, a la partida anomenada de l'era de l'Huguet.

A més, a l'actual carrer Caputxins (en aquell temps en canviaren el nom), jo hi anava a estudi el curs escolar 1936-37. No crec que em deixessin a casa amb el meu germà. Hauria estat un infern de baralles i gelosies... Abans de la revolució jo ja anava a estudi a l'escola coneguda amb el nom de *l'Esbarjo*, situada a la primera casa de Santa Clara Vella, casa propietat dels jesuïtes, una escola regentada per dos capellans: mossèn Josep Bosch i Prat -manresà i escodinaire, també anomenat el *Queto* motiu que venia de casa seva- i mossèn Jaume, extradiocesà del bisbat de Solsona i adscrit a la parròquia del Carme. Els dos eren supervivents de la persecució.

L'escola del carrer Caputxins estava en un segon pis. Hi havia de mestre el senyor Lluís Badia i Feixas, de Cardona (Gargallà), home molt alt, que portava sempre llacet. Havia estudiat per capellà i penjà els hàbits ja amb estudis de sacerdot molt avançats. Li sortí la Pauleta, amb qui es casà...

Dels dos capellans de la primera escola *l'Esbarjo* en guardo un bon i grat record. Vaig aprendre en uns papers de barba a dibuixar uns conillets. També recordo que em deia la mare que jo volia anar-hi amb un llibre tal com feien els grans. La mare ho comentà a mossèn Bosch. Aquest li digué: "*no teniu cap llibre a casa vostra?*" La mare li respongué que sí. El capellà li digué: "*doncs porteu-me'n un de vostre que jo l'hi donaré a ell*". Recordo que de la seva tarima o taula em donà un llibre que jo, molt content, vaig agafar i portava. Aquest llibre tret de casa, possiblement de la mare o la tieta, portava per títol *El Nuevo Catón*. Avui dia d'aquesta escola en dirien una llar d'infants.

No puc dir el mateix de l'estudi o col·legi del senyor Lluís del carrer Caputxins. No hi vaig aprendre absolutament res. Tot el temps que hi vaig anar -suposo que

entre la tardor del 36 i el desembre del 38-, tenia massa alumnes. S'ho feia tot sol. Els petits ocupaven tota una llarga taula situada cara a la paret, no veiem al mestre, que tampoc ens feia cas com a tal. Només ens aguantava.

En canvi, conec encara alumnes dels grans que hi anaven i en guarden molt bon record. Diuen que hi van aprendre molt i que ensenyava molt bé. Un d'aquests (avui, com tots els de la generació, és un home molt gran), Lluís Cornet i Calvés, vivia amb els seus pares a la casa de la Culla. El recordo molt especialment, els grans feien de paper uns avions que feien voleiar per la classe. Però aquest Cornet, no sé com s'ho feia. Quan havia fet l'avió, abans de llançar-lo, se'l posava vora la boca, feia com si alenés damunt d'ell, el deixava anar i l'avió seu voltejava tota la classe i tornava a ell. Jo quedava bocabadat. És clar, tot això ho feien en absència del senyor Lluís. Aquest col·legi era només per a nois. Només hi havia una classe. Donava als darreres del carrer Caputxins. Hi havia un ample balcó com una terrassa, on hi havia el que avui diuen un lavabo. Al darrere, davant nostre, al carrer o cantó que llavors es deia de cal Purgatori, amb la fàbrica de cal Serrahima, hi havia un taller metal·lúrgic. Al carrer sempre s'hi veien molts homes carregant o descarregant camions. Feien molt soroll de ferros, algú deia que fabricaven bombes. Era en plena guerra espanyola.

Sortírem del Cal Jorba amb una capsa bastant grossa. A dins hi havia el meu tren. Per al meu germà, una bicicleta. Per cert, el pare pujà a la bicicleta al principi de la vorera de la Muralla, just on comença l'actual edifici de Cal Jorba. A mi em féu molta gràcia veure el pare, per a mi un home molt gran, assegut a la bicicleta. I tots contents, xics i grans, marxant cap a casa.

En arribar a casa el pare posà la capsa damunt la taula del menjador, l'obrí i en tragué el tren, el meu somniat tren elèctric. Se li havia de donar corda, havia de córrer per damunt de les vies, però el tren saltava de la via. No s'hi aguantava... Tot això, més que veure-ho (gairebé no ho vaig poder veure) ho sentia dir. La tau-

la era envoltada dels grans. Suposo que també s'hi afegiria la iaia. Jo acabava de fer cinc anys. No era baix però tampoc molt alt. Devia només treure el cap per la taula i més que veure el tren córrer o descarrilar, saltar de la via, només recordo que el pare deia: *"No va bé, no va bé. Demà el tornaré a cal Jorba"*. És tot que recordo. Poc vaig poder veure i gaudir del meu tren.

L'endemà el pare anà a Cal Jorba. Penso que gairebé no devia quedar res i el pare canvià el tren per un carretó. Quina diferència, mare de Déu! D'un tren -la meva gran il·lusió- a un carretó! Però fou un bon carretó. Aguantà anys i panys, tots els nostres jocs i anys d'infantesa i no tanta infantesa. No sols hi jugàrem el meu germà i jo, sinó els companys de carrer. Quan vaig tornar a casa després del meu servei militar el carretó encara hi era. No sé com acabà, però penso en el canvi del tren a un carretó.

L'altre record de dia de Reis, aquest ja és més trist i de mal record per a mi, crec que seria de l'any 41 o potser del 42, tant se val. No deixava de ser una canalla. Encara que ja sabia tot el que havia de saber dels Reis, amb nou o deu anys encara els esperes amb il·lusió. Molt més aquells anys, sortint de la guerra amb tantes privacions i misèria. Tant la mare com la tieta treballaven en una fàbrica de vetes de nova planta. N'era el propietari Tomàs Serrahima i Esteve, fill d'un antic fabricant de vetes. Aquest, el fill, i per tant l'amo de la mare, era de la Falange. Quan l'ocasió ho requeria anava amb camisa de color blau fosc i amb corbata negra.

Una de les vegades que se'ls presentà a la fàbrica –on acostumava a fer un vol començant per un costat i acabant per l'altre-, una treballadora molt decidida, en veure'l amb corbata negra, li digué: *"Senyor Tomàs, que se li ha mort algú?"*. Ell li digué: *"I per què m'ho dius?"* Ella li respongué: *"El veig amb corbata negra"*. Ell, l'amo, amb la seva típica i barroera manera de parlar, li contestà que aquell dia no sé quina festivitat era per a la Falange. Fins crec que aquest Serrahima arribà a ser

de la Guàrdia de Franco o cosa semblant. Pobre Franco si s'hagués hagut de refiar d'aquest... Acabà, per compassió, fent d'ordenança a la Cambra de Comerç. Tot ho dilapidà en el vici del sexe.

La mare un temps abans de Reis li demanà al Serrahima si li podia obtenir un bon o val dels Reis que organitzava la Falange. Aquest li digué que ja en parlaria amb l'Homs de l'ajuntament. Segons la mare la resposta fou més aviat afirmativa. Així ho cregué ella i ens ho encomanà a tots, principalment a mi i, és clar, també al meu germà. O sigui que tindríem Reis aquell any. A la vigília de Reis el senyor Serrahima es posà malalt. La mare ja és veié atrapada, per mitjà d'un tal Pere. Aquest treballava a la fàbrica com a encarregat de les màquines de preparació, no pas dels telers. L'encarregat dels telers era un tal Jaume Costa, cosí llunyà de la mare.

El tal Pere -encarregat de la preparació- havia estat el xofer de la família. En morir el vell Serrahima, pare de l'actual, el fill se'l quedà per a la seva nova fàbrica. Aquest Pere era de cal Teula de Viladordis, casat amb una tal Antonieta. El matrimoni no tenia fills. En maquinaria de la preparació no hi entenia gens, però el paper de gosset de l'amo es veu que el sabia fer molt bé. Per mitjà d'aquest Pere, la mare féu recordar al senyor Serahima el val de Reis i l'amo transmeté per mitjà d'aquest que anés a l'ajuntament a veure l'Homs.

La mare anà a l'ajuntament. No hi anà sola. Es veu que una altre treballadora, de nom Nasieta -que vivia a la plaça del Carme, davant la caserna, i que tenia un fill d'edat semblant a la nostra- també havia demanat al senyor Serrahima un val de Reis. Amb aquesta dona, companya de treball, la mare anà a l'ajuntament, obeint ordres del Serrahima trameses per l'encarregat, el tal Pere, qui aquell matí anà a casa de l'amo per diverses coses de la fàbrica. A l'ajuntament l'Homs era a l'oficina de recaptació d'arbitris, allà on la gent hi va a pagar i no a cobrar. Era un home alt, ceptat en el físic i un perfecte dèspota i mal educat en l'aspecte humà.

Suposo que per aquestes qualitats el devien tenir a l'ajuntament. Aquella oficina era situada als baixos, entrant a mà esquerra. S'hi accedia per una porta dessota els porxos. No s'havia d'entrar per la portalada principal.

Aquest funcionari municipal es va treure del damunt la mare i l'altra dona amb crits, males paraules i renecs, com era el seu proverbial costum, dient-los què es creia el Serrahima. Aquest funcionari no feia pas cas d'aquells escrits que hi havia en certs llocs -no sé si a l'ajuntament- que deien, entre altres coses: *"En la España de Franco no se blasfema"*. O un altre que recordo molt bé que hi havia a la sala d'espera de l'Estació del Nord, que deia: *"La palabra soez escandaliza a nuestra juventud"*.

La mare arribà a casa a l'hora de dinar amb aquesta mala notícia. Jo, molt trist i cap a portar el dinar al pare. Aquell dia treballava per a l'amo, però no a la fàbrica de vetes d'aquest, sinó a la propietat que tenia més o menys a la partida dels Tres Ceps, per damunt d'on ara s'aixequen els blocs d'habitatges del Xup. L'amo de la fàbrica del pare, el senyor Joaquim Suaña i Grau, el cotó que rebia per *cupò*, preferia vendre-se'l d'estraperlo. Li donava més i als treballadors pagar-los amb quatre xavos. La fàbrica estava situada al carrer de Sant Fruitós, davant de l'antic cap de futbol del Pujolet.

Quin migdia i quina tarda tan trista! Me n'he recordat tota la vida, més quan arribà el dia de Reis. Tot el camí, fins arribar al pare, vaig anar resant parenostres. Esperava el miracle. No recordo què hi faria en ple hivern el pare allà. Suposo que hi colliria olives, feina molt dolenta a l'hivern. El pare se'n queixava. Quan hagué dinat el pare jo, de retorn a casa, encara tenia esperances que en arribar la mare em diria que el Pere, l'encarregat de la preparació, li hagués portat el val, que les meves oracions havien estat escoltades. Vaig arribar a casa. El miracle no s'obrà, però jo encara tenia certa esperança que, en un moment o altre, trucarien a la porta i ens portarien el val que ens permetria anar a recollir els Reis. Fou endeba-

des. Ni les pregàries d'abans ni les que feia a casa, aquella trista tarda no donaren resultat. I per acabar d'adobar-ho, a casa ni tan sols ens tragueren al meu germà i a mi a veure la cavalcada de Reis, els únics Reis que s'organitzaven, els de Falange. Els de casa ens digueren que feia massa fred per sortir al carrer.

Val a dir que aquests reis donaven molt poca cosa, potser un cartró amb el joc de l'oca o del parxís, cartró sense emmarcar i poca cosa més. Potser mitja dotzena de taronges. Eren anys immediats d'acabada la guerra que val més no recordar. Però quan s'és petit i mancat de tota joguina, com era el meu cas, la cosa més minsa et fa il·lusió.

20. ELS PARROTS DE SANT IGNASI

A mesura que l'exèrcit de Franco, els *nacionals*, anaven avançant, arribaven gent, famílies senceres. La gent d'aquí en deien refugiats. Eren de províncies de parla castellana. I amb aquesta gent força canalla. Eren diferents de la gent d'aquí. A part de la parla, quelcom hi havia que els diferenciava. Recordo sobretot la gent gran, els vells. Les dones particularment vestien de negre, com també hi anaven les àvies nostres, sobretot si aquestes eren vídues, però les dels refugiats portaven al cap uns mocadors negres posats d'una manera diferent. En aquest sol detall es diferenciaven. Eren homes i dones de cara molt arrugada i envellida.

Aquestes famílies ocupaven els habitatges més humils. Jo, un nen petit, només els recordo a la meva barriada de les Escodines, on vivia i em movia, al primer tram del carrer Viladordis. Altres al carrer de Santa Llúcia, carrer Montserrat, Sant Antoni i Escodines, entre d'altres llocs. Fins alguns els primers temps en alguna barraca i a la balma del saltant del Bana, sota la Creu del Tort, al barri de Santa Clara.

Acabada la guerra, a la postguerra em recordo que més d'un anava a demanar

caritat. A la plaça de Sant Ignasi -no sé el per què- s'hi concentraven molts xicots d'aquestes famílies. Pel que fos, aviat van ésser coneguts com els *parrots de sant Ignasi*. Eren temuts. De tant en tant venien per la pujada de les Saleses. S'arribaven fins al gran descampat que hi havia paral·lel a tot al llarg del carrer de Era de l'Huguet, avui edificat per una residència de gent gran, on hi ha les monges josefines i l'església de Sant Josep Obrer.

En aquest descampat entre els xicots més grans s'hi lliuraven unes veritables batalles amb rocs i pedres. Els anomenats *parrots de Sant Ignasi* eren temuts per la seva brutalitat. Tant el meu germà més petit, com jo mateix, donades les nostres edats, ens ho miràvem des de certa distància. L'existència d'aquests xicots, i les seves famílies, va donar lloc a una certa discriminació.

A casa, com en altres famílies, arribà l'hora d'escolaritzar-nos en el curs 1939-40. Era el primer curs escolar després d'acabada la guerra. La majoria de nosaltres no sabíem llegir i menys escriure. No coneixíem les lletres.

A casa per ganes ens haurien fet anar als *Hermanos*. Avui se'n diu La Salle. Era el col·legi de pagament i a casa no hi havia cabals. El col·legi més proper era el de Sant Ignasi, que aquell temps, i durant bastant anys, també servia de caserna de soldats. Aquests entraven per la portalada del carrer Viladordis. A l'escola, situada al segon pis, l'entrada era per la porta i l'escala que actualment donen accés al museu i a l'arxiu comarcal.

En aquesta escola -que és la que ens hauria correspost geogràficament-, hi anaven tots els infants dels refugiats. Creuria que aquesta fou la raó principal que a casa no ens hi van portar. Com a casa meva, altres famílies, molts nens i nenes de la barriada de les Escodines i la seva perifèria ens vam trobar en una altra escola més allunyada de casa.

Es tracta del col·legi popularment dit de la Bonavista, situat fins fa pocs anys en començar la carretera de Pont de Vilomara i carrer Mossèn. Cinto Verdager. El seu nom oficial en acabar la guerra -i que encara conserva a la seva actual ubicació- és el de Pare Algué, nom d'un jesuïta manresà i eminent meteoròleg.

L'inconvenient -segons casa meva i també segons d'altres famílies-, per anar a aquesta escola situada lluny del domicili, era que per anar-hi havíem de fer camí per la carretera i en aquells anys hi passaven molts carros, cosa que suposava un gros perill. La recomanació era: "*vigileu sobretot els carros*". En aquesta escola hi havia tres classes per a nens i tres per a nenes, a més del parvulari. Tant el meu germà com jo van anar a la classe del director, el mestre Aparici Jané i Vila. Havia estat mestre *nacional* a Artés i també alcalde d'aquesta població bagenca durant la dictadura del Primo de Rivera. Hi vàrem aprendre de llegir i escriure.

Aquells primers llargs anys d'acabada la guerra foren molt durs per a tothom, per a la població obrera en particular. Els nois de les famílies dels refugiats molts no pogueren fer aprenentatge d'un ofici. Suposava això cobrar molt poc als primers anys. Abans de l'edat reglamentària dels catorze anys ja treballaven en feines de peonada, en què podien portar millor sou a casa seva.

A poc a poc i treballant fort tots, passant moltes privacions, s'anà millorant. Els nens i nenes dels refugiats ben aviat s'assimilaren als autòctons. No els fou difícil expressar-se en català. No així els pares. A mesura que passava el temps anà desapareixent l'animadversió que hi pogué haver.

Passats els anys, aquella generació d'infants que vaig veure arribar, i amb alguns dels quals vaig jugar i conviure, són ciutadans completament integrats al país. Han format famílies i han estat pares i avis ben integrats en l'actualitat.

21. ELS QUE NO VAN TORNAR

El primer cop que vam tornar a sortir a jugar després de l'arribada dels *nacionals*, vam agafar-nos de mans i vam fer a la nostra manera la sardana. Això era a la placeta que hi havia davant del derruït convent de frares caputxins, al carrer de Sant Llorenç de Brindis, just on ara s'aixeca el col·legi públic Oms i de Prat.

Malgrat les nostres curtes edats, jo acabava de fer els set anys. Quelcom intuïa que havia canviat. Si més no el malson dels bombardejos, la por que n'hi hagués d'altres, el temor i alhora l'esperança davant l'arribada dels *nacionals* i el que això suposava d'acabament d'una guerra. Eren coses que feia temps sentíem a parlar entre els grans.

Quins érem en aquell dia que sense por tornàvem a trobar-nos al carrer? A part del meu germà Vicenç, podia haver-hi els germans Enric i Miquel (Miquelet) Estela i Ristol. Aquests eren els grans de quatre germans, tots xicots. Per ésser més petits que nosaltres els altres germans no participaven dels nostres jocs. Hi havia l'Antoni (Toni) Colomé i Martorell i els germans Estela, que vivien a la primera casa del carrer, casa coneguda per cal Carlos de la Bessona; el Joan (Juanito) Trulls i Gras, de cal Pep de cal Planas -a la desapareguda casa Brauer-; el Lluís (Lluïset) Oller i Tubau, de cal Trempat del carrer de l'Era de l'Huguet; el Josep Batlle i Colell, del carrer Caputxins; i potser el Salvador Majó i Subirana, del carrer de Sant Benet (la seva mare, cosina germana de la meva); i també d'aquest carrer hi havia el Leonci Font i Fusté.

A poc a poc la vida de les famílies s'anà normalitzant. Fins el carrer tornà al seu nom de sempre. Durant els anys de guerra es deia carrer de Carles Marx. Ara una placa de planxa d'un color blau fosc amb unes lletres blanques posava "*Calle de San Lorenzo de Brindis*".

Els pares d'alguns dels nens que eren al front i de lleves grans anaren tornant, com era el cas de casa meva. El meu pare uns dies abans de l'acabament oficial de la guerra tornà a casa, procedent del camp de concentració de Miranda de Ebro.

Les famílies de nou s'anaren reunint. La vida de família tornava, malgrat les privacions, la gran mancança de menjar i del més bàsic, el pa, *"que no té comes i fa caminar"*, com es deia en aquells temps. Els companys de carrer que no eren de família pagesa i no tenien res de terra s'ho passaven molt malament. Tothom hauria volgut tenir una mica de terra, encara que només hagués estat per tenir-hi unes tomateres. Llavors la terra no era mal vista. Els pagesos, que eren els que més menjar tenien, eren mirats amb una mica d'enveja.

Dissortadament, no totes les famílies del carrer pogueren refer les seves vides com havien estat abans. Hi havia uns buits irreparables. El pas del temps tot s'ho emporta i en el seu pas les persones que més els ploraren i els trobaren a faltar.

Així mateix, davant del carrer la vaqueria de cal Martí el noi de la casa, el Miquel Albós i Descarga, fill de Martí i Maria i germà de Juanita, de la lleva del biberó, no tornà. L'any 1941 mor la seva mare. La bona gent del carrer, els veïns, com era costum, van a la casa a donar el condol i a la vegada veure per darrera vegada la difunta. Aquesta, com es feia abans, era al llit fins al moment de l'enterrament. Al costat del llit mortuori, una tauleta de nit amb la fotografia del noi. La gent deia: *"la Maria no l'ha morta el mal; qui l'ha morta és aquest"*, tot assenyalant el retrat del noi, el Miquel.

Ja dins el carrer, al segon pis de la casa coneguda per cal Pau de l'Ànima, hi vivia Jaume Vilarrasa i Solé, amb els seus pares, Manel i Matilde, i germans, Agustí i Camil·la. Pare i fill treballaven a la companyia d'electricitat, coneguda per l'Anònima. Fou cridat anar al front. No en tornà. El seu pare encara acabada la guerra va viure bastants anys, sempre malaltís. Hagué de deixar el treball. La gent

del carrer deia: *“el Manel no ha paït la mort del noi”*, el Jaume.

A la casa del costat, el Joanet de ca la Garsula, Joan Novau i Casasayas, ja era casat. Era fill de Joan i Melchora i germà de Maria del Remei i Josep (Pepet). La seva mare -dona molt coneguda pel renom de *Mencionna*- era terciària franciscana. El Terç li donà el nom d'Agustina, el fill, Joanet, la cridava amb la seva característica veu, amb to burleta, pel nom de *“mare Agustina”*. Feia de paleta. Es féu un pis reulat damunt de l'habitatge dels pares. No donava al carrer del davant, només al del darrere: el de Sant Benet. Deixà vídua, ben jove, l'Antònia Vila i Torras, i un nen de curta edat Tonet.

Dues cases més amunt un altre casat, Francesc Costa i Díez, fill de Francesc i Manuela, i germà de Maria, deixà vídua: Maria Serra Casajoana, nascuda a Viladordis, i dos fills petits: Manaleta i Francisquet. La seva mare, Manaleta, vídua, dona molt religiosa, cada any en apropar-se el dia 2 d'agost, dia dedicat per l'església a la Mare de Déu del Àngels, anava a trobar el capellà de la clínica de Sant Josep i capellà del barri, mossèn Josep M. Pujol i Trullàs. Tota plorosa, li encarregava una missa pel seu fill, mentre li deia: *“en quina diada tan assenyalada el van matar! morí al front!”*. I afegia: *“Els maleïts!”*. El mossèn, mentre rebia d'ella l'estipendi de la missa, li deia: *“No ploreu dona, no ploreu”*.

A la casa del costat, Ricard Costa i Vilaró, fill de Conrad i Rosa (la senyora Roseta) i germà de Pilar, Dolors (Lolita) i Francesc (Quico), morí víctima del tifus a la rereguarda, en un hospital militar.

Cases més amunt, a la penúltima, Benet Orriols i Barniol havia nascut a Avià (Berguedà). Era casat amb Rosa (Roseta) Bacardit i Serarols. Morí a l'exili. Convençut sindicalista, militava a la U.G.T. Regidor de cultura de l'ajuntament, en esclatar la revolució es responsabilitzà del carrer, on hi havia més d'una casa compromesa. Evità que s'hi fes cap escorcoll. El seu fill –a qui tothom coneixia per *Marín-*

tenia tretze anys quan el seu pare marxà a França. Al sud d'aquest país morí l'any 41. A *Regió7* escrivia el fill que el seu pare hagué d'exiliar-se per haver fet el bé. Paraules molt fortes.

Aquest és el trist balanç en vides humanes del carrer que em va veure néixer i créixer, d'una guerra fratricida que mai no s'hauria hagut de produir. Serveixi aquest escrit de record i alhora memòria de les generacions nascudes i futures.

Encara en aquest carrer de Sant Llorenç de Bríndisi hi hagué una altra família tres dels membres de la qual no van tornar. Foren víctimes dels primers dies de la revolució del 36. Eren tres religiosos frares i sacerdots caputxins.

La gent del carrer els tenia com a veïns i en veritat ho eren. La seva casa convent era la primera a l'esquerra en començar el carrer. Es tractava, però, d'una família diferent de les altres del carrer, una família gran i composta només d'homes, tots cèlibes.

Gent del carrer i frares vivien com a bons veïns en harmonia. En cas de necessitat s'ajudaven mútuament. L'any 1927 hi hagué un intent d'assassinat al carrer. El fabricant de vetes Francesc Costa i Mas sofrí un atemptant. Tornava a casa seva un dia plujós, paraigua en mà. En passar la primera casa del carrer, que reula de l'alineació de les restants, veié una persona parada també amb paraigua. Just en acabar de passar uns trets deixaren al terra el *Costa fabricant*, com se'l coneixia.

Uns veïns van sentir els trets. Van sortir i portaren a braços el ferit a casa seva, mentre s'avisà el metge. Aquest el primer que demanà fou aigua calenta. Ara això és molt fàcil d'obtenir; no llavors. "*On trobar aigua calenta aquesta hora?*", es preguntaren. Algú digué que potser als frares. Hi anaren i en trobaren. Aquests es prodigaren. El Costa, d'aquesta feta, romangué al llit de per vida. Fou atacat de la medul·la.

Frares i veïnat es respectaven, tant els practicants com els que no ho eren. Convent gran, era la segona casa que tenien els caputxins a Manresa. La primera l'hagueren de deixar amb la desamortització. Havia estat junt a la primitiva església de Sant Bartomeu, desapareguda aquesta el 1936. El nou convent i església foren construïts al solar de l'antiga Era de l'Huguet.

Era una comunitat nombrosa, en sobreviure la revolució del 36 era casa noviciat d'aprenents de frare. Aquella canalla amb quatre pèls a la cara i una incipient barba de frare caputxí que feia llàstima (a algú ho havia sentit dir), sortien a passejar carrer amunt, Sant Llorenç i Sant Maurici. Aquest darrer tancava la Manresa urbana aquells anys. Carrer llarg, va des de la carretera del Pont de Vilomara -més coneguda llavors per carretera Nova-, fins al carrer de Santa Clara. A banda i banda de carrer encara hi havia camps de conreu i alguna era, com la de cal Salvador de l'Eulàlia. Mancava molt encara per construir.

Els novicis sempre anaven acompanyats del frare mestre i algun altre. Hi hagué un any que en el seu passeig cap a la Culla i camí del Pouet anaven acompanyats d'un petit be, un *bitenet*. Algunes vegades n'arreglegaven algun de gran, de novici, ja un home fet. Aquest fou el cas del popular almoïner fra Jaume de Corella. Els veïns deien: *"quin un de tant gran que han trobat; no devia voler treballar"...*

La gent del carrer compartia les seves festes i festetes i s'identificava amb algunes de les seves. Per exemple, al migdia tocaven a l'àngelus. Deien dels frares les dones: *"toquen a tirar les pastes a l'olla"*, és a dir, un cop l'any sortien en processó a la plaça de davant de l'església i convent a beneir el terme. La gent deia: *"els frares ja surten a matar les cuques"*. Per Nadal, a la missa del gall, sortien en processó per dins de l'església. El guardià portava la imatge de l'infant Jesús. La gent deien: *"aquest fa de partera"*. Un any, durant la missa de mitjanit, els llen-

çols que tenien per assecar al capdavall del gran camp on hi havia el safareig, van desaparèixer, la gent sempre va suposar l'autor i fins en deien el nom.

Els diumenges entretenien la quitxalla de carrer i del barri amb el catecisme. Abans se'n deia anar a doctrina. En acabar aquesta, els darrers anys amb una màquina de cinema feien cine i els petits ens ensenyaven a cantar. Jo dec el popular *"cargol treu banya"* a un jove frare que sobrevisqué a la revolució i que deixà molt bon record: el pare Venanci d'Arenys de Mar.

Els diumenges a la tarda hi havia funció religiosa i sempre hi havia sermó. Aquest el féu un diumenge un tal pare Pere de Salo, home no massa alt. Quan predicava gesticulava tant a dalt la trona que més d'un cop, des de baix, els fidels oients el perdien per uns segons, fins que tornava a emergir. Un diumenge predicà sobre el descans dominical, allò de *"el diumenge santificaràs les festes i no treballaràs"...*

Fins retragué a un pagès del carrer Caputxins -que es veu que tenia el costum de treballar els diumenges- anar al tros amb l'animal i el carro. Si convenia, no mirava prim: buidava el clot del suc, tot traient-lo amb barrals cap al camp. Eren moltes les famílies, sobretot pageses, que no donaven al clavegueram i el mencionat predicador d'aquella tarda de diumenge ens digué: *"no feu com el Barrana"*. Per aquest renom tothom sabé de qui es tractava. Aquesta anècdota fou molt comentada. La gent deien al Maurici Ribera i Bacardit, àlies Barrana: *"t'han tirat trona avall"*.

Vingué la maltempada del juliol del 36. Tres d'ells els primers dies en foren víctimes i foren també dels que no tornaren. El mateix dia 18, en què es produí la rebel·lió, el pare Andreu de Palma, de la comunitat a Manresa, home molt culte, ingressà a l'orde caputxí amb la carrera acabada de dret. Al matí sortí de Manresa camí de Mallorca, la seva terra. Explicava que a Manresa no observà res anormal

(no així a Barcelona), però que pogué arribar fins al port i pujar al vaixell sense problemes. Ja camí de l'illa, s'assabentà de la sublevació.

No tornà més a residir a Manresa aquest caputxí, però sovintejà les visites. Els anys quaranta féu una conferència, amb força assistència, un diumenge al matí, sobre els carrers de la Manresa antiga. També el recordem en una altra conferència a la sala d'actes del grup Renaixença. Fou un dels dos caputxins que predicà a la darrera missió general a Manresa, l'any 50. L'altre fou el pare Bru d'Igualada, de bon record. El primer predicà un any la novena de la patrona del barri de les Escodines, la Divina Pastora. Hi havia bona amistat amb una coneguda família pagesa, els Pouet, del carrer Nou de Santa Clara.

El 22 de juliol del 36 es va rebre l'ordre de l'alcalde de la incautació del convent i els frares es van dispersar. El guardià i alhora mestre de novicis, el pare Benet de Santa Coloma de Gramenet -a qui pel seu posat ascètic la gent li deia *el Bon Jesús*-, deien que quan havia de parlar amb alguna dona sempre posava la mirada al terra. Una vegada reuní les senyores del Terç, les terciàries franciscanes, i els digué que hi anà una senyora demanant per ingressar al Terç i que ell li digué que no, perquè li semblà que la senyora no vestia amb suficient modèstia. Aquelles senyores, en sortir de la reunió, es preguntaren com podia dir això, si quan parlava amb elles sempre tenia la vista baixa, mirant al terra.

Es refugià al mas Rubiralta en terme del Pont de Vilomara. Fou delatat. Deia la gent -i fins frares que sobrevisqueren- que la delació la féu un desgraciat home que vivia al carrer Viladordis, conegut pel Patufet. En el moment de la detenció ajudava a l'era de la casa en les feines del batre. No ocultà la seva condició. Fou bàrbarament martiritzat abans de ser el mateix dia sacrificat a la carretera del Pont de Vilomara. El delator passà uns anys a presó, però per una influència familiar religiosa el fill de la Manela en sortí i no passà a més.

L'altre era el pare Oriol de Barcelona (Jaume Barjau i Martí), d'ascendència manresana. El seu pare havia nascut a Manresa l'any 1852. Francesc Barjau i Pons era un gran savi, un famós hebraïsta. El seu fill deixà el convent a primera hora de la tarda del dia 22 i portà el santíssim a casa d'una veïna que vivia davant del convent, ca la senyora Coll, Francisca Coll i Ginestà, al primer pis del llavors número 14. La gent del carrer el coneixia com "el frare que s'aixecava les faldilles" per la senzilla raó que quan anava pel carrer Caputxins en direcció al convent, amb una mà s'agafava lleugerament l'hàbit, i d'aquí aquest nom.

Personalment, sempre he cregut -després d'haver vist fotografies d'aquest frare-, que era el mateix que feia que jo, un nen de quatre anys i mig, i el meu germà encara més petit, des del balcó cridéssim: "*el frare, el frare!*", en veure'l anar i venir del convent a ca la senyora Coll -per a nosaltres, *la Senyoreta*, paret per paret a costat de casa. Els de casa, en sentir-nos, corrien a fer-nos callar i entrar a dins. Fins em sembla haver vist que les seves mans portaven quelcom. Podia molt bé ésser el Santíssim.

Fou detingut el dia 24 per la delació d'una dona que vivia no lluny del carrer. Passaven uns milicians amb uns detinguts pel carrer de Santa Clara. El frare es creuà amb ells i la dona digué: "*aquest que ha passat és un frare*". I ell no negà la seva condició. Encara hi ha gent que recorda aquella tarda passant detingut pel carrer de Sant Llorenç, la mirada que donà de comiat a una família molt coneguda que s'ho mirava dalt del balcó. Els meus ulls d'infant de quatre anys i mig només recorden uns homes amb escopetes. El vespre d'aquell mateix dia, junt amb un capellà que vivia al carrer Caputxins -mossèn Pere Vintó i Codina- fou mort a la carretera de Pont de Vilomara, davant del bucòlic camí del Pouet, camí desaparegut pel polígon de Bufalvent. A les set del matí del dia següent, el 25, l'ambulància de la Creu Roja recollí els cadàvers.

L'altre, el pare Domènec de Riudebitlles, portava poc temps al convent i, per

tant, del veïnatge, era poc conegut. Fou mort també no lluny de la carretera de Pont de Vilomara.

Aquest és el balanç d'aquests altres veïns del carrer. Acabada la guerra no tornaren ni tan sols els que sobrevisqueren, almenys per mirar el que va quedar del seu convent. Primer fou cremat i després completament enderrocat. De l'estada dels caputxins al barri de les Escodines com a record en queda el carrer amb el mateix nom de Caputxins, el carrer de Era de l'Huguet -que recorda el nom de l'era on s'edificà el convent enderrocat el 1936-, el carrer de Sant Llorenç de Bríndisi -nom franciscà-, la plaça del Pare Oriol de Barcelona -el lloc on hi havia hagut el convent i uns terrenys (avui tot edificat) que havien estat propietat de la família Barjau-, i el nou carrer de la Divina Pastora. Aquest fa referència a una advocació i devoció mariana que els caputxins havien portat al barri d'una manera especial a la seva antiga i desapareguda església de sant Bartomeu, on es venerava una imatge de la patrona del barri, cremada amb sentiment general els primers dies de la revolta. Es conserva un mural de ceràmica amb la figura de la imatge i el primer vers d'uns antics goigs al xamfrà de la primera casa del carrer caputxins.

La meva mare em recordava els antics goigs que ella havia cantat d'infant. Aquests deien:

Pietat Divina Pastora

Jo em sóc l'ovella perduda.

La mare deia que la quitxalla en lloc de dir "*perduda*" deia "*peluda*". L'estada dels caputxins a la part alta de les Escodines era una referència. Dient que vivies als frares tothom sabia on era. Els manresans que vivien al centre sovint et deien: "*ui, que lluny!*". La Manresa urbana acabava per aquells voltants. Sota del convent hi havia i hi ha la mina del tren de la Generalitat, mina coneguda oficialment per Santa Clara i en aquells temps per a tothom coneguda per la *Mina dels Frares*.

El caputxí màrtir pare Oriol de Barcelona deixà escrit un petit treball sobre el fet de la Llum a Manresa. El primer destí del seu pare, el doctor Francesc Barjau i Pons, com a catedràtic, fou la Universitat de Sevilla. Un any el predicador de l'ofici de la Llum -celebrat a la Seu per trobar-se en reconstrucció el temple de la Llum, el Carme- explicà una anècdota.

El doctor Barjau al seu domicili andalús tenia un piano. Un dia hi tocava els populars *Goigs de la Llum*. Coincidí que un altre manresà aquell dia es trobava a Sevilla i passava pel carrer. En quedar sorprès que a la llunyana capital andalusa sentís la marxa de la Llum, escoltà d'on venia i pujà fins al domicili, se saludaren i feren amistat.

Aquest savi manresà morí als 86 anys, víctima de l'aviació del bàndol contrari al que havia mort el seu fill caputxí, en un dels bombardejos que tant sovintejaren a la capital catalana i que tantes víctimes van causar. Recentment, i després de més de quatre-cents anys d'estada a Manresa, els frares caputxins, per manca de vocacions, s'han vist obligats a marxar, deixar Manresa i tancar la seva casa de la plaça de Valldaura, una casa convent i església a la qual tanta dedicació i esforç van esmerçar dos caputxins: Salvador de Barcelona i Bonaventura d'Arenys de Munt.